

Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi Mevzuatı'nda Bulunan Belge Yönetimi ile İlgili Maddelerin Değerlendirilmesi: Rehber-i Muamelat Zeyli (Mart 1891 – Mart 1895)

Evaluation of Issues About Records Management in the Legislation of the Ottoman Public Dept Administration: Rehber-i Muamelat Zeyli (March 1891 – March 1895)

Elif YILMAZ ŞENTÜRK *

ÖZET

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu kötüye gitmekteydi. Devlet, ilk dış borcunu 1854 yılında aldıktan yirmi yıl sonra mali iflasını ilan etti. Kötü gidişi durdurmak ve aldığı borçları ödemek için 1879 yılında Rüsum-ı Sitte İdaresi'ni kurdu. Bu yolla, önemli vergi gelirleri bu kuruma tahsis edilerek büyük alacaklıların borçlarının ödenmesi amaçlanmıştır. Küçük alacaklılar bu duruma itiraz edince yeni bir kararname ile Düyûn-ı Umumiyye İdaresi kuruldu. Tahsis edilen gelirler daha da genişletilerek Osmanlı Devleti'nin neredeyse tüm vergi gelirlerine el kondu. Düyûn-ı Umumiyye İdaresi'nin ve ondan önceki Rüsumat Emaneti ile Rüsum-ı Sitte İdarelerinin iç yazışmaları ile bağlı olduğu mevzuat, Rehber-i Muamelat ve bunun devamı olan Rehber-i Muamelat Zeyli isimleri altında iki kitap halinde yayınlanmıştır. Bu çalışmada Düyûn-ı Umumiyye'nin 6 Mart 1891'den 12 Mart 1895'e kadarki mevzuat ve iç yazışmalarını ihtiva eden Rehber-i Muamelat Zeyli'nin dokuzuncu babı incelenmiştir. Söz konusu bölüm belge yönetimi ile ilgili maddeleri içermektedir. Maddelerin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla transkripsiyonları ile beraber günümüz Türkçesine uyarlanmış şekli birlikte sunulmuştur. Osmanlı Devleti'nin bir kurumunun 19. yüzyılda belge yönetimiyle alakalı mevzuata müstakil olarak yer vermesi, bu konuya verdiği önemi göstermektedir. Çalışma, Düyûn-ı Umumiyye'nin mevzuatında bulunan ve iç yazışmalarında geçen belge yönetimi ile ilgili maddeleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Mevzuat, Düyûn-ı Umumiyye, Belge Yönetimi.*

ABSTRACT

In the 19th century, the economic situation of the Ottoman Empire was deteriorating. Twenty years after taking its first foreign debt in 1854, the state declared financial bankruptcy. In order to stop the deterioration and to repay the debts it had borrowed, it established the The Administration of the Six Indirect Taxes in 1879. In this way, important tax revenues were allocated to this institution in order to pay off the debts of large creditors. When small creditors objected to this situation, a new decree was issued to establish The Ottoman Public Debt Administration. The allocated revenues were further expanded and almost all tax revenues of the Ottoman Empire were confiscated. The internal correspondence and legislation of The Ottoman Public Debt Administration and its predecessors, and The Administration of the Six Indirect Taxes, were published in two books, Transaction Guide and its sequel, Supplementay of Transaction Guide. This study examines the ninth chapter of the Supplementay of Transaction Guide, which contains the legislation and internal correspondence of the The Ottoman Public Debt Administration from March 6, 1891 to March 12, 1895. The ninth chapter contains articles related to records management. In order to better understand the Ottoman articles, their transcriptions are presented together with their adaptations to today's Turkish. The fact that an institution of the Ottoman Empire included the legislation related to records management in the 19th century shows the importance it attached to this issue. This study aims to evaluate the articles related to records management in the legislation of The Ottoman Public Debt Administration and in its internal correspondence.

Keywords: *Legislation, The Ottoman Public Dept Administration, Records Managemet.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, elif.yilmaz@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1499-9535

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin borçlarının çözüme kavuşturulması amacıyla kurulan Rüsüm-ı Sitte ve Düyûn-ı Umumiyye'nin bağlı olduğu mevzuat ve iç yazışmalar iki ayrı kitapta toplanmıştır. Rehber-i Muamelat: İdâre-i Düyûn-ı Umumiyye-i Osmaniye isimli ilk kitap, hem Rüsüm-ı Sitte İdaresi'nin kuruluşuna kadar Rüsumat Emaneti'nden hem de Rüsüm-ı Sitte İdaresi'nin kuruluş tarihi olan 1879 ile 6 Mart 1891 [22 Şubat 1306] tarihleri arasında Rüsüm-ı Sitte ve Düyûn-ı Umumiyye-i Osmaniye İdare-i Merkeziyesi'nden yazılan muharreratı hem de idareye tahsis edilen gelirlerden tuz, içki, damga vergisi, tütün ve ipek aşarı, av vergileriyle kara ve deniz avcılığı tezkire gelirleri ve tömbeki alımı gibi işlemlere dair kanun, nizam, talimat, şartname, kararname, tarifname ve mukavelenameyi içermektedir. Rehber-i Muamelat, bu kanun ve yönetmeliklerin değişen veya iptal edilen madde, bend ve fıkralarının eski ve yeni hallerini ihtiva etmektedir (Rehber-i Muamelat, t.y, s. I).

Rehber-i Muamelat yayınlanmadan çok daha önce, Rüsumat Emaneti, gümrük vergisi işlemleriyle alakalı olarak rüsumat idarelerine gönderdiği genel yazıları bastırarak yayınlamıştı. Hatta bunun üzerine Düyûn-ı Umûmiyye Evrak Kalemî İkinci Mümeyyizi Hidayet Efendi, bir de fihrist düzenleyip bastırarak ilgili yerlere göndermişti. Bu yayının gümrüklere ait işlemleri bile karışık bir surette içermesi, üç cilt olması nedeniyle naklinin zor olması, idarenin kuruluşundan beri yazılan tahriratların da kitapta bulunmasının istenmesi gibi nedenlerle yeni bir yayın ortaya çıkmasına karar verildi. Bunun üzerine yine Hidayet Efendi, mevcut olan muharrerattan hükmü feshedilenleri sebepleriyle üzerlerine işaret ederek hazırladı; buna mevzuat ve kanunları da ilave ederek Rehber-i Muamelat'ı fihristli bir cilt haline getirdi. Söz konusu bu kitap Düyûn-ı Umumiyye-i Osmaniye İdâre-i Merkeziye Matbaası'nda basılarak ilgili birim ve kurumlara gönderildi (Rehber-i Muamelat Zeyli, t.y., s. 398-399). Bu çalışmanın konusunu oluşturan ve Rehber-i Muamelat'ın devamı niteliğinde olan Rehber-i Muamelat Zeyli ise aynı kurumun 6 Mart 1891'den [22 Şubat 1306] 12 Mart 1895'e (Mart 1310) kadarki mevzuat ve iç yazışmalarını ihtiva etmektedir.

Osmanlıca olan Rehber-i Muamelat'ın transkripsiyonu *Osmanlı Borç Yönetimi: Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891* adıyla dört cilt halinde yayınlanmıştır (Sağlam, 2014). Fakat Sağlam, bunun, Rehber-i Muamelat'ın transkripsiyonu olduğundan söz etmemiş, “her iki idarenin kendi birimleri arasında yaptıkları tüm yazışmalar belli bir sistem dahilinde sıralanmış ve yazışmaların kısa bir özeti verilmiştir” demekle yetinmiştir (Sağlam, 2014, s. xxxii). Ancak bu, yazarın geliştirdiği bir sistem değildir, Sağlam, Rehber-i Muamelat'taki yazışma ve mevzuatın sıra numaralarını aynen kullanmıştır. Sağlam'ın eserindeki özet kısmı Rehber-i Muamelat'ın başında yer alan ve her maddenin özetini içeren Muamelat Fihristi'nin günümüz Türkçesine göre sadeleştirilmiş kopyasıdır. Zira Rehber-i Muamelat üç fihristle beraber bir de maddelerin aslını içeren dört temel kısımdan oluşmaktadır: İlk kısım, aranan kanun, nizam, talimat kararname, tarifname, mukavelename ve muharreratın kolayca bulunması, muharreratın neden ibaret olduğunun bilinmesi, işlemleri hızlandırması, aranan bir tahriratın hangi kısımda bulunduğu kolayca anlaşılması için hazırlanmış “Muamelat Fihristi”dir. İkinci kısım, aranan kanun nizam, talimat, şartname, kararname, tarifname ve mukavelenamenin hangi sayfada olduğun bilinmesi için de üç bölüm olarak hazırlanan “Kavanin ve Nizam Fihristi”dir. Üçüncü kısım ise tahrirat numaralarını ve özetini içeren “Muharrerat-ı Umûmiye Fihristi” oluşturmaktadır. “Kavanin ve Nizam ve Talimat ve Muharrerat-ı Umumiye” isimli dördüncü kısımda ise kitabın içerdiği 819 maddenin tamamı bulunmaktadır (Rehber-i Muamelat, t.y, s. I). Sağlam, “Kavanin ve Nizam ve Talimat ve Muharrerat-ı Umumiye” bölümündeki 819 maddeyi bire bir transkribe etmiş; Muamelat Fihristi'ndeki hülasalarını da günümüz Türkçesinde sadeleştirerek vermiştir.

Rehber-i Muamelat'ta Düyûn-ı Umumiyye ile alakalı farklı konu başlıklarını içeren 13 bölüm (13 bab) bulunmaktadır. Bunun 9. babında yer verilen Düyûn-ı Umumiyye'nin belge yönetimi ile alakalı yazışma ve mevzuatı bir süre önce düzenlenen bir kongrede sunulan bildiride değerlendirilmiştir. (Yılmaz Şentürk, 2023, s. 39). YÖK'ün Ulusal Tez Merkezi veri tabanında Düyûn-ı Umumiyye üzerine on bir tez yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların neredeyse tamamında Düyûn-ı Umumiyye hakkında yayınlanan mevzuata yer verilmediği; Sağlam'ın kitabına da çok azının atıf verdiği görülmüştür. Söz konusu tezlerde arşiv belgelerinin hemen hemen hiç kullanılmadığı daha çok ikincil kaynakların tercih edildiği göze çarpmaktadır. Sadece tezlerde değil Düyûn-ı Umumiyye'yi araştıranlar için en temel başvuru kaynaklarından biri olan TDV İslam Ansiklopedisi'nin ilgili

maddesinde dahi çok az sayıda arşiv maddesi kullanıldığı, Rehber-i Muamelelara ise hiç yer verilmediği görülmektedir (Küçük ve Ertüzün, 1994). Bunun sebebi Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi'nde Düyûn-ı Umumiyye'nin evraklarının bir fon halinde, toplu olarak bulunmaması olabilir. 19. yüzyılda kurulan ve Osmanlı Devleti'nin borçlarının 1954 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nce tamamen kapatılmasıyla adı tarih olan Düyûn-ı Umumiyye'ye ait evrakın, hem çok sayıda hem de bir bütün halinde bir fon içerisinde olması beklenirken, farklı fon ve seriler içerisinde az sayıda evraka ulaşılabilmektedir. Düyûn-ı Umumiyye'nin yönetiminden ve kurulmasından sorumlu olan birçok devlet vardır. Bu devletlerin Osmanlı Devleti'ndeki temsilcilerinin, Düyûn-ı Umumiyye'ye ait evrakın, Türkiye'den ayrılırken yanlarında götürmüş olabileceği varsayılsa bile belgelerin suretlerinin kaydedildiği defterleri götürmeleri pek mümkün olmasa gerektir. Bu nedenle arşivin bugün, Devlet Arşivleri'nde olduğu ancak tasnif bekleyen fonlar içerisinde bulunduğu varsayılabilir. Rehber-i Muamelat'ın içerdiği mevzuat ve yazışmaların asıllarına bu sebeplerle Devlet Arşivleri'nden ulaşılamadığından, Rehber-i Muamelat ve Rehber-i Muamelat Zeyli'nin, bu kurumun tarihini çalışan/çalışacak araştırmacılar için büyük önem taşıması, adeta baş ucu kitabı olmaları beklenir.

Yalnızca Devlet Arşivleri'nde değil, Osmanlı Devleti'nde Merkez Bankası görevi üstlenen ve Rüsüm-ı Sitte ile Düyûn-ı Umumiyye'nin kurulmasında aracı ve söz sahibi olan Osmanlı Bankası'nın arşivinde de Düyûn-ı Umumiyye ile ilgili belgeler vardır. Bugün SALT Araştırma'nın bünyesinde bulunan Osmanlı Bankası Arşivinden başka yine aynı kurumda Fransa-Türkiye ekonomik ilişkileri üzerine çalışan tarihçi Jacques Thobie'nin (1929) biriktirdiği tutanak, rapor ve haritalardan oluşan Düyûn-u Umûmiye Arşivi de ("Düyûn-u Umûmiye İdaresi", 2023) araştırmacıların dikkatini cezbetmemiş olacak ki söz konusu arşiv belgelerine de yukarıda bahsedilen akademik yayınlarda yer verilmemiştir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan Rehber-i Muamelat Zeyli, Rehber-i Muamelat'ın devamıdır. Zeylin herhangi başka bir yerde yayınlanmış transkripsiyonuna rastlanmamıştır. Zeylin içerdiği maddeler, Rehber-i Muamelat'ın son maddesi olan 819. maddeden sonraki sayıyla yani 820 ile başlamıştır. İçeriği de Rehber-i Muamelat'la sırasıyla aynıdır. Her iki kitap da farklı konuları içeren 13 bab ve 3 kısımdan oluşmakla beraber, Rehber-i Muamelat Zeyli'ndeki başlık sırası ve konular Rehber-i Muamelat'la aynıdır. Bu çalışmada, Düyûn-ı Umumiyye'nin 1891-1895 yılları arasındaki mevzuat ve yazışmalarını içeren, Rehber-i Muamelat Zeyli'nin 9. babı incelenmiştir. Dokuzuncu bab iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda resmi defterlerin, yazıların, tezkirelerin ve ek niteliğindeki belgelerin kaydedilmesi, yazılması, muhafaza edilmesiyle tahrirat ve telgraflarda uygulanacak yazışma usulleri (Rehber-i Muamelat Zeyli, t.y., s.56, 397) ile alakalı mevzuata yer verilmiştir. İkinci kısımda ise muharrerat, masraf pusulaları ve tuz ihbarnameleriyle posta evrak ve eşyası masraf koçanı paketlerinin ve diğer evrakın gönderilme işlemleri Rehber-i Muamelat Zeyli, t.y., s.59, 411) ile alakalı mevzuat bulunmaktadır. Bu iki kısmın başlıklarından anlaşılacağı üzere Rehber-i Muamelat Zeylin'deki dokuzuncu babındaki maddeler belge yönetimi ile ilgilidir. Bu çalışmada Rehber-i Muamelat Zeyli'nin, kurumların faaliyetleri sonucu ürettikleri belgeleri, üretim aşamasından itibaren, belirli standartlara göre değerlendirmek, düzenlemek, ayıklamak ve hizmete sunmak için gerçekleştirilen faaliyet ve teoriler bütünü anlamına gelen belge yönetimi ("Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ (No: 2020/4)", 2020) açısından değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Değerlendirmenin yapılabilmesi ve maddelerin anlaşılabilmesi için Rehber-i Muamelat Zeyli'ndeki mevzuat ve yazışmaların asıllarını içeren "Kavanin ve Nizam ve Talimat ve Muharrerat-ı Umumiye"nin ve bu asılların özetlerine yer veren, bir içindekiler sayfası niteliğinde diyebileceğimiz "Muamelat Fihristi"nin 9. babları basit transkripsiyon yöntemiyle Latin harflerine tahvil edilmiştir. "Dokuzuncu Bâb" başlığı altında bu transkripsiyonlara yer verilerek, "Değerlendirme" alt başlıklarında bu maddeler günümüz Türkçesine göre sadeleştirilmiş ve belge yönetimi açısından yorumlanmıştır. Rehber-i Muamelat ve Rehber-i Muamelat Zeyli'ni doğru yorumlayabilmek için bunların yayımlandığı dönemde Osmanlı Devleti'nin siyasi ve özellikle ekonomik koşullarını ve o dönemdeki belge yönetimi süreçlerindeki gelişimi göz önünde bulundurmak gerekir. Bu bakımdan Osmanlı'nın 19. yüzyıldaki belge yönetim süreçlerini, ekonomi politikalarını, dış borçlanmasını ve bilhassa borçlarını yapılandırmak amacıyla kurduğu örgütleri hatırlamakta fayda vardır.

OSMANLI DEVLETİ'NDE BELGE YÖNETİMİNE DAİR GELİŞMELER

Osmanlı bürokrasisini yaşatan devlet kurumları belge ve defterlerin düzenlenmesine ve yazılma usullerine önem vermişlerdir. Osmanlı bürokratik teşkilatı, 14. yüzyılda Divân-ı Hümayun'un kuruluşuyla şekillenmeye

başlamıştır. Bu dönemden itibaren, Osmanlı bürokratik yapısının temelini Divân-ı Hümâyun, Bâb-ı Defterî ve Defterhane isimli kurumlar oluşturmuştur. Zaman ilerledikçe bu kurumların teşkilat yapıları altında pek çok kalem açılmıştır. Söz konusu kurumların gelişimi ile beraber iş yüklerinin artması çeşitli defter serilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu defterler ve içerikleri hakkında Aydın ve Günalan'ın (2008) Osmanlı Maliyesi ve defter sistemi hakkında kaleme aldıkları eser oldukça kapsamlıdır.

Osmanlı Devleti'nde belgelerin yazılma usulleri zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Gelen yazılara kalemler tarafından verilen cevapların, gelen evrak üzerine kaydedilmesi usulü 19. yüzyılın ikinci yarısında yerini, büroların, leff adı verilen ve gelen evrakla ilgili muamelenin ayrı bir kağıda yazılması esasına bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nde evrak kayıt sistemiyle ilgili en önemli gelişmelerden biri dosya usulünün uygulanmasıdır. Dosya usulünün benimsenmesiyle beraber evrakların kaydedildiği defterlerin bir kısmı ortadan kalkarak bunların yerini çift yapraklı dosyaların (gömlük) içerisinde saklanan evraklar almıştır. Bu durum günümüz bürolarındaki yazışma ve dosyalama sürecinin de başlangıcı olmuştur (Aydın, 1996, s. 47-49).

Belge yönetimi konusu ve alanına günümüzde çokça değinilse de Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki belge yönetimiyle alakalı yayınlar ancak yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır (Sümbül ve Keskin, 2017, s. 23). Özellikle, Osmanlı Devlet sistemi içerisindeki kurumların belge yönetimi ile ilgili süreçlerini mevzuatlarını temel alarak yayınlayan ve yorumlayan yayınlar yok denecek kadar azdır. Osmanlı Devleti'nde bir kurumun belge yönetim süreçlerini ele alan en önemli eserlerden biri [1915] yılında Celal Esad Arseven'in yazdığı "Belediyelerde Evrakın Kayıt ve Tasnifi Nasıl Olmalıdır?" isimli çalışmadır. Bu eser, İshak Keskin ve Sinan Sümbül (2020, s. 1-41) tarafından yorumlanarak ve yayınlanmıştır. Bununla birlikte benzer konulu çalışmalar lisansüstü tezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgin Aydın'ın 1996 yılında tamamladığı Osmanlı Yenileşme Döneminde Bab-ı Meşihat'ın Bürokratik Yapısı ve Evrak İdaresi başlıklı tezi ile Duygu Masal'ın (2017) Osmanlı Bürokrasisi'nde evrak yönetimi: Defter-i Hâkânî Örneği isimli yüksek lisans tezi de bu konuda yapılmış nadir çalışmalar arasındadır. Bâb-ı Âlî Evrak Odası'nın kuruluşu ve işleyişini kaleme alarak, merkezdeki nezaretlerden ve diğer devlet dairelerinden Sadaret makamına gelen yazışmalar ile Sadaret'in cevaben yazdığı yazılarda hangi yolu takip ettiğini (Candemir, 2002, s. II) gözler önüne seren Murat Candemir'in doktora tezinin Osmanlı Devleti kurumlarının belge yönetim süreçlerini konu eden en kapsamlı yayınlardan biri olduğu söylenebilir.

Bu çalışma da Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılının ekonomik düzenine ve durumuna büyük ölçüde damga vurmuş kurumlarından biri olan Düyûn-ı Umumiyye İdaresi'nin belge yönetimi süreçlerini konu almıştır. Osmanlı Devleti gibi büyük ve uzun yıllar varlığını sürdürmüş bir devletin tüm kurumlarının belge yönetim süreçlerini yaşadıkları değişim ve gelişim çerçevesinde ele almak uzun ve meşakkatli bir çalışmanın sonucunda olabilir. Ancak dönem veya kurum sınırı koyularak yapılacak çalışmalar Osmanlı'nın kurumlardaki belge yönetimi süreçlerindeki gelişimi ve değişimi ortaya koyabilecektir. Bu konudaki çalışmalar için Osmanlı kurumları hakkında yayınlanmış mevzuatlar ile teşkilat ve idari tarihlerine dair yazılan eserler büyük önem taşımaktadır.

19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN EKONOMİK DURUMU

Her ne kadar Osmanlılar dış borçlanmadan kaçınsa da Kırım Harbi'nin (1853-1856) maliyede oluşturduğu etki ile Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'nın kredi açma konusundaki tekliflerini kabul ederek ilk borç anlaşmasını 24 Ağustos 1854 tarihinde imzalamak durumunda kaldı. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti dış borçlanmayı ekonomik olarak ayakta kalmanın kolay bir yolu olarak benimsedi (Küçük ve Ertüzün, 1994, s. 58). 19. Yüzyıla gelindiğinde iç ve dış borç yükü, Osmanlı maliyesini hareket edemez duruma getirmişti. Bunun üzerine Hersek'te çıkıp Bosna'ya yayılan isyanla birlikte savaş harcamalarının artması, hükümeti zorlayan bir diğer etken olmuştur. Bu durum sonucunda, 6 Ekim 1875'te Heyet-i Vükela tarafından Osmanlı mali tarihinin en çok eleştirilen kararı alındı. Söz konusu kararnameye göre, ödemelerin yarısı yapılacak, diğer yarısı beş yıla yayılıp Ramazan Tahvilleri ile değiştirilecekti (Narin, 2009, s. 51; Kartopu, 2012, s. 33). Bir nevi moratoryum yani borçlunun, ödeme gücünü kaybetmesi nedeniyle borçlarının tümünü veya bir kısmını ödeyemeyeceğini ilân etmesi anlamına gelen bu açıklama, devletin kredi itibarından ve güvenilirliğinden geriye kalan ne varsa yok etti ("İkinci İmtiyazname", 2023). 1854 yılında ilk dış borcunu alan Osmanlı Devleti bundan yirmi yıl sonra iflas etmişti. Bu durum, beş yıl sonra Rüşum-ı Sitte'nin, iki yıl sonra da Düyûn-ı Umumiyye'nin kurulmasının önünü açacaktı (Sağlam, 2013, s. 3). Osmanlı Devleti'nin dış borçlarının tamamı Türkiye Cumhuriyeti tarafından ancak 1954 yılında

ödenebilecekti.

Rüsüm-ı Sitte İdaresi

Osmanlı Devleti, 1875 iflasının ardından bütün mali itibar ve güvenilirliğini kaybetmişti. Mali durumdaki belirsizlik ve 1875'ten beri ödenmeyen borçlar sorununa çözüm bulunamıyordu. Galata Bankerleri ve Osmanlı Bankası Genel Müdürü Morgan Foster, hükümete Osmanlı Devleti'ne ait gelir kaynaklarının alacaklılara kiralanması yönünde bir teklif getirdiler. Bu teklifin Osmanlı hükümetince kabul edilmesiyle, devletin başlıca alacaklıları bir araya gelip 22 Kasım 1879'da Sadrazam Said Paşa'yla bir iltizam mukavelesi imzaladı. Bu mukaveleye göre Rüsüm-ı Sitte İdaresi adı altında devlet dışı bir kurum ortaya çıktı ve rüsüm-ı sitte yani altı dolaylı vergi adıyla anılan pul-damga vergisi, alkollü içeceklerin miriye ve ruhsatiye vergileri, İstanbul ve çevresinden alınan balık vergisi, İstanbul ve havalisiyle Bursa, Samsun ve Edirne ipek gümrükleri alacaklılara tahsis edilerek borçların ödemesi amacıyla kullanılmasına karar verildi. Ancak bu çözümün büyük alacaklıları gözetmediği, küçük tahvil sahiplerini feda ediyordu. Bu düşünce, Osmanlı Devleti'ni daha köklü bir çözüm aramaya sevk etmişti (Sağlam, 2013, s. 51, 53; "Rüsüm-ı Sitte, 2023).

Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi

Rüsüm-ı Sitte İdaresi'nin kurulmuştu ama bu oluşum küçük tahvil sahiplerine olan borcun ödenmesi için bir çözüm sunmuyordu. Küçük tahvil sahiplerine olan borcun da ödenebilmesi amacıyla daha adil ve kapsamlı bir çözüm arayışına gidildi. 1880'de başlayan ve tüm alacaklıları tatmin edecek çözümler bulmak amacıyla yapılan müzakereler sonucunda 28 Muharrem 1299'da [20 Aralık 1881] "Muharrem Kararnamesi" adıyla bilinen bir anlaşma imzalandı. Buna göre Osmanlı'nın borcu yarı yarıya indiriliyor ancak karşılığında kurulacak Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'ne devlet gelirlerinin önemli bir kısmı teslim edilerek ödemeler teminat altına alınmıyordu. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'ne, rüsüm-ı sitteye ilaveten Bulgaristan vergisi, Kıbrıs Adası gelir fazlası, Şarki Rumeli vergisi, gümrük gelirleri, temettü vergisi ve tömbeki resmi de tahsis edilmişti. Düyûn-ı Umûmiyye'nin Osmanlı'nın neredeyse tüm gelirine hakim yapısı onu "devlet içinde devlet" konumuna getirmişti. Yönetiminden yabancıların sorumlu olduğu Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin başında bir yönetim meclisi bulunmaktaydı. Bu meclis idaresinde İngiliz, Hollandalı, Fransız, Alman, İtalyan, Osmanlı ve diğer alacaklar için üyeler bulunmaktaydı (Oğuz, 1994, s. 39). Osmanlı Devleti 1874'ten beri yapamadığı dış borçlanmaya 1886'dan itibaren tekrar başlayabilmiş, ihtiyacı olan istikraz operasyonlarını gerçekleştirebilmişti (Küçük ve Ertüzün, 1994, s. 60; "Düyûn-ı Umûmiyye", 2023).

REHBER-İ MUAMELAT ZEYLİ: MEVZUAT VE MUHARRERAT

22 Şubat 1306'dan [6 Mart 1891] 1310 senesi sonuna [1895] kadar olan Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdaresi'ne ait vergi gibi işlemlere dair olan kanun ve mevzuatla birlikte kurumsal yazışmalar toplanarak Rehber-i Muamelat Zeylinde yayınlanmıştır. Ancak birinci babının üçüncü kısmına ve üçüncü babının dördüncü kısmına ait yazışmalar zeyle dahil edilmemiştir (Rehber-i Muamelat Zeyli, t.y., I) Rehberi Muamelat'la bütünlük teşkil etmesi amacıyla sırasıyla aynı konuları içeren on üç bab ve üç kısım bulunan zeyl üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar, bir içindekiler sayfası olarak değerlendirilebilecek Muamelat fihristi; rehber içerisinde bulunan yalnızca mevzuatı içeren Kavanin ve Nizamat Fihristi ile tüm yazışmalarla mevzuatın asıllarını ihtiva eden Muharrerat-ı Umûmiyye Fihristidir. Bu çalışma kapsamına, adı geçen on üç bab içerisinde, Rehber-i Muamelat Zeyli idaresinin belge yönetim süreçlerine dair muharrerat ve mevzuat içeren Dokuzuncu Bab dahil edilmiştir. Bu bölüme ilişkin teferruatlı bilgiye çalışmanın ilerleyen kısımlarından ulaşılabilir. Diğer 12 babın içeriği kısaca şu şekildedir:

Kitabın birinci babı, Düyûn-ı Umûmiyye ve Rüsüm-ı Sitte idarelerinde çalışan memurlar ile ilgilidir. Söz konusu memurların tayin, istihdamı, hangi durumlarda işten çıkarılacağına dair kararlarla, müfettişlerin görevleri sırasında oluşan masraflar hakkında mevzuta yer vermiştir. İkinci babda tamamen, idarelerin gelir kapılarından biri olan tuz ile ilgili alım, satım, ihracat, nakliyesi, ambarlarda muhafazası gibi kararları kapsamaktadır. Üçüncü bab kapsamına müskitat yani alkollü içkiye dair mevzuat alınmıştır. Dördüncü bab ise damga vergisinin alım, satımı ile resmi damga kullanılacak evrakla ilgili konuları kapsamaktadır. Beşinci bab, idarelerin gelir kaynaklarından bir diğeri olan tütün, ipek öşrü ve av vergisi ile ilgili mevzuata ayrılmıştır. Rehber-i Muamelat'ın

altıncı bölümünde tezakir koçanlarının düzenlenmesi ve içeriği ile ilgilidir. Düyûn-ı Umumiyye'ye ait kaçaklar ve alınacak önlemler ile ilgili karar yedinci babda bulunmaktadır. Aynı babda görevini kötüye kullanan memurlarla alakalı yaptırımlar da bulunmaktadır. Kitabun sekizinci babı idarelerin hasılatlarına dair tutulan defterlerle ilgilidir. Onuncu bab, her çeşit verginin tutulması için kullanılacak defterler ve cetvellerin tanzim usullerine ayrılmıştır. Emeklilik, tasarruf, ihtiyat ve yardım sandıkları ile ilgili konu ve mevzuat da Rehber-i Muamelat'ın on birinci babındadır. On ikinci babın dahiline, muhafaza memurlarının maaşı ve tuz ambarlarının durumuyla alakalı konular alınmıştır. Kitabın son bölümü olan on üçüncü bab, görevden alınan memurlar hakkındadır.

Dokuzuncu Bâb

Rehber-i Muamelat Zeyli'ndeki belge yönetimi ile ilgili konulara, Rehber-i Muamelat'ta olduğu gibi iki kaynağın bir bütünlük teşkil etmesi açısından yine 9. bab'da yer verilmiştir. Adı geçen bölümde, 27 Ekim 1891-25 Aralık 1894 tarihleri arasında düzenlenmiş kurum belgelerine dair 20 madde bulunmaktadır. Bu yirmi madde iki kısımda toplanmıştır. Birinci kısımda resmi yazışmaların ve eklerinin kaydedilmesi, yazılması, gönderilmesi, alınması ve muhafazası ile tahrirat ve telgrafla gönderilecek muharrerat işlemleriyle ilgili yazışmalar ve mevzuat yer almaktadır. Babın, ikinci kısmı muharrerat, masraf pusulaları, tuz ihbarnameleriyle eşya, masraf koçanı paketleri ve diğer evrakın gönderilme usulünü konu etmektedir.

Yirmi maddeyi belge yönetimi (6 madde), defter tutulması işlemleri (9 madde), telgraf işlemleri (4 madde), posta gönderimi (1 madde) ve diğer (Rehber-i Muâmelâtın idare matbaasında basılıp dağıtılması) olacak şekilde konu başlıkları vererek sınıflandırmak mümkündür.

Belge yönetimi ile alakalı maddeler: 1072, 1074, 1075, 1083, 1084 ve 1091 numaralı maddeler kurumun belge yönetim süreçleriyle alakalıdır. Maddelerin içeriğini, belgede tahrifat yapanların cezalandırılması, belgelerin düzenlenmesi, belgelerin numaralandırılması, belge yazımında dikkat edilecek hususlar, cevabı gelmeyen yazılara tekit (hatırlatma yazısı) konuları oluşturmaktadır.

Defter tutulması işlemleri: 1076-1082, 1089 ve 1090 numaralı maddeler idarede tutulan veya tutulmasına karar verilen defterlerle alakalı kuralları kapsamaktadır. Bu kurallar, idareyle alakalı her konu için toplamda 67 adet ayrı defter tutulma zorunluluğu, her mali yılda yeni deftere geçilmesi ve defter sayfalarının 1'den başlatılarak ardışık olarak numaralandırılması, defter tutma yöntemleri, defterlerin onaylatılması işlemleri ile alakalıdır.

Telgraf işlemleri: 1082, 1085, 1086 ve 1088 numaralı maddeler resmi telgraf yazma usulü, kuralları ve telgraflara Düyûn-ı Umûmiyye tarafından ödenen ücretleri kapsamaktadır.

Posta gönderimi: Bu konu ile alakalı 1 (1087) madde olmakla beraber maddede resmi muhaberatın posta masrafına değinilmektedir.

Aşağıda, Rehber-i Muamelat Zeyli'ndeki belge yönetimi konulu maddelerin (1072-1091) hem Muamelat fihristinde geçen özetlerinin hem de Muharrerat-ı Umûmiyye Fihristinde bulunan asıllarının transkripsiyonları bulunmaktadır. Değerlendirme alt başlığında ise bu maddelerin günümüz Türkçesiyle karşılıklarına yer verilmiştir.

Birinci Kısım

Kuyûdât ve muharrerât ve tezâkir ile leffiyâtının sûret-i kayd ve tahrîr ve ahz ve teslîm ve hıfzı ve tahrîrât ve telgrafla olunacak muhâberât mu'amelâtı [Resmi yazışmaların ve eklerinin kaydedilmesi, yazılması, gönderilmesi, alınması ve muhafazası ile tahrîrât ve telgrafla gönderilerek yazışma işlemleri]

Madde No: 1072

Konu: Belgelerin ve telgrafların numaralandırılması

Tarih: 13 Nisan 1893

Muamelat fihristindeki özeti: Tuza ve tuzun ihrâcât ve sarfiyât ve nakliyatına ve memlehalının ta'mîrât ve inşââtına ve memleha ve tuz an bârları memurîn-i dâime ve muvakkatesinin ta'yîn ve tebeddülâtına ve tuzdan mütevellid her nev' tahkîkâta ve tuz tezkiresi sehviyyâtına dâir başka ve balık mu'âmelâtı için dahi ta'rîfât-ı mezkûreye tevfikân başka olarak ayrı ayrı numara tutulacağı fi 8 Şevval sene 1310 ve fi 13 Nisan sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Aksâm-ı vâridât için idare-i merkeziyede birer şube küşâdı mutasavver ve mukarrer olup şimdilik umûm tuz ve balık mu'âmelâtı-çün birer şube teşkil kılınmış ve diğerlerinin teşkilâtı da derdest bulunmuş olduğundan vusûl-i tahrîrâtan itibaren tuza dair cereyân edecek muhâberât yani tuzun ihrâcât ve sarfiyât ve nakliyatı ve memlahaların ta'mîrât ve inşââtı ve memurîn-i dâime ve muvakkate ile memleha ve an bârlarda müstahdem an bârcı ve kantârcı ve kolcu ve bekçi gibi hademe tebeddülâtı ve tuzdan mütevellid her nev' tahkîkât ile tezkire sehviyyâtı ve'l-hâsıl tuza müte'allik kâffe-i husûsât için başka ve balık mu'âmelâtı için dahi ta'rîfât-ı mezkûreye tevfikân başka olarak birden bed' ile ayrı ayrı müteselsil numara tutulması ve bundan böyle aksâm-ı sâire-i vâridât için diğer şubelerin teşkili hâlinde isminin tasrihiyle yani müskirât şubesi teşkil olundu ibâresiyle keşide olunacak telgrâfnâme üzerine bâlâda muharrer izâhâta tevfikân o kısım için de başkaca birden bed' ile müteselsil numara yürütölmeye başlanılması ve şube hâricinde kalan vâridât-ı sâirenin cümlesi için üç yüz dokuz senesi Martı ibtidâsında tutulmuş olan umûmî numaranın sâbıkı misillü teselsül ettirilmesine devâm buyurulması fi 8 Şevval sene 1310 ve fi 13 Nisan sene 1309

Değerlendirme: Gelir kalemleri için merkezi idarede birer şube açılmasına karar verilmiş; tüm tuz ve balık işlemleri için birer şube teşkil kılınmış ve diğerlerinin teşkilâtı da derdest olunmuştur. Tuzla alakalı ihracat, sarfiyat, nakliyat ve tuzların tamirat ve inşaatı; memur ve işçilerin görev yeri değişimi gibi tuzdan kaynaklanan her türlü husus için düzenlenen belgelere başka, balıkla ilgili işlemler için düzenlenenlere başka birden başlayan ardışık numara verilmesi; öteki gelir kalemleri için diğer şubelerin teşkili halinde isminin belirtilerek örneğin "müskirât şubesi teşkil olundu" ibaresiyle gönderilecek telgraf üzerine o kısım için de başkaca birden başlayan ardışık numara verilmesi ve şube dışında kalan gelirlerin hepsi için 1893 yılı başlangıcında tutulan umumi numaranın eskisi gibi sürdürölmesi karara bağlanmıştır.

Madde No: 1073

Konu: Rehber-i Muamelat'ın basılması ve dağıtılması

Tarih: 21 Kasım 1891

Muamelat fihristindeki özeti: Duyûn-ı Umumiye-i Osmaniye idaresine âid bi'l-cümle mu'âmelâtı muhtevî olan Rehber-i Mu'âmelâtın gönderildiği fi 19 Rebûlahîr sene 1309 ve 9 Teşrînisânî sene 1307

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Mu'âmelât-ı rusûmiyeye dâir Rûsûmât Emânet-i Celîlesi tarafından rûsûmât nezâretlerine yazılmış olan muharrerât-ı umûmiye mukaddemâ Emânet-i müşârûn-ileyhâ tarafından tab' ve teclîd ettirilerek neşrolunmuş ve buna mü'ehhiren Nezâret-i Umûmiye Evrâk Kalemi Mümeyyiz-i Sânisî rif'atlü Hidâyet Efendî ma'rifetiyle bir de fihrist tanzim ve tab'ıyla her tarafa gönderilmiş idiye de esâsen mecmû'a-i matbû'anın gümrüklere âid mu'âmelâtı dahi karışık bir surette muhtevî olması ve üç cild yapılması hasebiyle sırf idaremize müte'allik mevâddın bunda taharrisi ve bunların vehleten her istenilen yere nakliyle mutâla'ası pek ziyâde mücib-i su'ûbet ve müşkilât olduğu görölmesine ve idaremizin ibtidâ-yı teşekkülünden beri dahi bir çok tahrîrât-ı umûmiye yazıldığı hâlde onların da mecmû'a-i mezkûrede münderic olmasına mebnî yine efendi-i mûmâ-ileyh ma'rifetiyle muharrerât-ı umûmiye-i mevcûde yegân yegân mutâla'a ve tedkik ve kâmilten veya kısmen hükmü fesh edilenler tefrik ile esbâb ve sûret-i fesihleri üzerlerine işâret olunarak sırf idaremize âid mu'âmelâta dâir olanları ve nizâmât ve kavânîn-i mevcûdenin de ilâvesiyle yeniden idare matba'asında tab' ve Rehber-i Mu'âmelât nâmıyla ma'a-fihrist bir cild olmak üzere tedvin edilmiş ve bunlardan seksen cild ile işbu tahrîrât-ı umûmiyemizin seksen nüshası açıktan postaya teslîmen tesyâr kılınmış olduğundan mülhakât idarelerine birer cildinin isrâsıyla halefen an selef devri icrâ olundukça esmânî memurîn-i lâhikadan alınmak üzere beherinin esmânî olan elli beşer guruştan cem'an dört bin dört yüz guruştan teslîm olunacak memurlardan oraca bi'l-istifâ yerine konulmak üzere ta'vîzen esmân-ı mezkûrenin def'aten bu tarafa isrâ olunması ve mukaddimesi mutâla'asından dahi bi'l-etrâf ma'lûm olacağı vecihle ba'demâ muharrerâtta bir tahrîrât-ı umûmiyeden bahsedildiği halde işbu Rehber-i Mu'âmelâtın müteselsil numarasıyla yalnız Rûmî tarihi gösterilerek iktifâ olunması ve şâyed lüzum görölcek olur ise muharrerât-ı umûmiyenin müteselsil numarasında ilâveten derc

kılınması fi 19 Rebûlahîr sene 1309 ve 9 Teşrînisânî sene 1307

Değerlendirme: Gümrük vergisi işlemlerine dair Rûsumat Emaneti tarafından Rûsumat nezaretlerine yazılan genel yazılar önceden Rûsumat Emaneti tarafından bastırılarak neşrolunmuştu. Bunun akabinde Düyûn-ı Umûmiyye Evrak Kalemi İkinci Mümeyyizi Hidayet Efendi, bir de fihrist düzenleyip bastırarak her tarafa göndermişti. Bastırılan bu kitap gümrüklere ait işlemleri bile karışık bir surette içermesi; üç cilt olması sebebiyle idareye ait maddelerin bulunması ve bunların istenilen yere hemen naklinin zor olması; idarenin kuruluşundan beri yazılan tahriratların da kitapta bulunması için yine Hidayet Efendi tarafından, mevcut olan muharrerat tek tek tetkik edilerek; hükmü feshedilenler sebepleriyle ve üzerlerine işaret olunarak; idareye ait işlemlere dair olanları, mevzuat ve kanunların da ilavesiyle yeniden idare matbaasında basılıp Rehber-i Muamelat isimli, fihristli bir cilt halinde bir araya getirilmesi

Madde No: 1074

Konu: Hatırlatma yazısı ve yazıların cevabının vaktinde verilmesi

Tarih: 27 Ekim 1891

Muamelat fihristindeki özeti: *İsticvâbı mutazammın olarak nezâret-i umûmiyeden yazılacak muharrerât ve tezâkirin ikinci defa olunan te'kîd tarihinden itibaren on gün daha intizâr edildikten sonra cevâbı gelmediği takdîrde ma'âşât-ı muhassasa rub'unun kat' olunacağına ve muhâberât hakkında bazı vesâyâyâ dâir fi 24 Rebûlevvel sene 1309 ve fi 15 Teşrînievvel sene 1307*

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Tafsîl ve izahdan mustagnî olduğu üzere mu'âmelât-ı idarenin mihver-i matlûbda cereyânı muhâberâtın sür'at-i te'âtisine menût ve mütevakıf iken buradan yazılan muharrerât evcibesi vaktiyle alınamamakta ve defâ'atle te'kîd edilen ihtârâtında lâyıkıyla semere hâsıl olamadığı ekseriya ma'a't-te'essüf müşâhede olunmakta olmasıyla bu bâbda bervech-i zîr ta'lîmât itâsına mecbûriyet hâsıl olmuştur şöyle ki

Evvelâ Evrâk-ı mevcûdenin bilâ-te'hîr vakit ü zamanıyla tahrîr ve tesvîyesi bi'l-cümle müstahdemînin ve bâ husus muhâsebe ve tahrîrât başkâtiblerinin ikdâm ve ihtimâm-ı tâm eylemelerine menût olup bunların ifâsı vazifece nezâret ve merkez müdürlerine ve nuzzâr ve merkez müdürlerinin de nezâret-i umûmiyyeye karşı mes'ûliyetleri tabî'î ve bunların da işi gevşek ve müsâ'âdeli tutmayıp memurin-i mevcûdenin küllü yevm işleri başına devam ile ifâ-yı vazifeye cehd ve ikdâm eylemelerine müstemirren nezâret ve dikkat etmeleri muktezi olmasına binâ'en işbu tahrîrât-ı muhibbinin vusûlünden sonra memurîn ve ketebe ve hademe-i mevcûdenin hüsn-i ifâ-yı vazifeye çalışmalarına bir kat-dahâ dikkat ve itinâ buyurulması

Sâniyen Nezâret ve merkez müdüriyetlerinin gerek Dersa'âdet'e ve gerek bunlardan her birerlerinin mülhakâtı ve tevâbi'î olan idarelerine bu'diyet-i mesâfeleri ve mevsimine göre postaların eyyâm ve vakt-i hareketleri nazar-ı dikkate alınarak her birinin derecesine göre birer müddet vaz' edildiği gibi nezâret-i behiyyeleri için dahi bir tahrîrâtın tarih-i tahrîrinden itibaren _____¹ mah mürurunda birinci ve onun üzerinden _____ mah mürurunda ikinci defa olarak te'kîd tarihinden itibaren on gün daha intizâr edildikten sonra cevâbı gelmediği takdîrde memuru canibinden tanzim ve muhâsebe-i merkezîyeye havâle olunacak müzekkire üzerine Rehber-i Mu'âmelâtta muharrer (698) numaralı ve fi 17 Teşrînievvel sene 1297 tarihli tahrîrât-ı umûmiye mucebince bilâ istisnâ ma'âşât-ı muhassasa rub'unun kat'ı mu'ayyen ve mukarrer bulunmuş olmağla ve _____ senesinden _____ senesine kadar yazılıp el-ân cevâbları alınamayan ve te'kîd altında bulunan muharrerâtın nezâret-i behiyyelerine aîd olanlarının bir pusûlası leffen tesyâv[r] kılınmağla gerek bunda muharrer olanların ve gerek _____ tarihinden _____ tarihine kadar başka mütedâhil bulunanların evcibesi işbu tahrîrât-ı muhlisî tarihinden itibaren müddet-i mu'ayyene-i meşrûha zarfında alınamadığı surette olvecihle rub'-ı ma'âşâtın kat' ve tevkif kılınacağı kat'ıyyen bilinerek ona göre hareket ve bunların te'hîrine muhâsebe ve tahrîrât başkâtibleri ve yâhûd müdür ve merkez memurları ve onlara karşı da başkâtipleriyle idârât-ı mülhakaları memurları sebebiyet vermişler ise mu'âmele-i tevkifine onlar haklarında icrâ edilmek üzere delâ'il-i sübûtiyye müddeti zarfında bu tarafa iş'âr ve inhâ olunması.

Sâlisen İşbu müddet ta'yîni mülhakât veya hükûmât ve devâ'ir-i mahalliye ile muhâbere cereyanına ve tahkîkât

¹ Metinde ara ara geçen bu çizgiler orijinal metinde de bulunmaktadır. Okunamayan kelime anlamına gelmemektedir.

ve tedkîkât icrasına lüzum gösterecek ve hakikaten ilişkili ve derhâl cevâbları yazılamayacak mevâdd ve evrâk hakkında olup yoksa cevâbları sür'atle yazılmak mümkün olan mühim ve gayr-ı mühim muhâberâta şümûlü olmadığından bu yolda olan muhâberât evcibesinin dahi bilâ te'hîr itâ kılınacağıнын bilinmesi.

Râbi'an Te'kîd altında bulunan bazı muharrerât cevâbları numara ve tarihinden bahsedilmeyerek sâir hususa dâir olan başka muharrerâta derc edilmekte ve bir şukkada gönderildiği beyân olunan icmâl ve buna mümâsil sâir evrâk dahi bazı defa postaya yetiştirilemeyerek ertesi posta ile evrâk-ı sâir meyânında bilâ şukka gönderilmekte olmasına ve bu dahi kayıtça mu'âmelece karışıklığı intâc eylemekte bulunmasına mebnî bundan sonra ber-vech-i muharrer öyle bilâ şukka evrâk irsâl olunmamağla beraber bir hususa dâir olan evraka diğer bir meselenin karıştırılmaması ve muhâberât-ı sabıkadan bahsedildiği surette dahi bunların beheme-hâl numara ve tarihinin metn-i inhâda gösterilmesi.

Hâmisen Bazı muharrerâta idârât-ı mülhaka ile muhâberâttan bahsedilmişken gerek nezâret ve merkez müdüriyetlerinden yazılan muharrerât ve gerek mülhakâttan gelen cevâbnâmelerin numara ve tarihleri vaz' olunmamasından nâşi te'hîrâta hangi taraftan sebebiyet verildiği bilinmediğinden bundan sonra bu vecihle mülhakât ile cereyân eden muhâberâttan bahsedildiği surette gerek nezâret-i behiyyelerinden tevâbi'âtına ve gerek oralardan nezâret-i behiyyelerine yazılan muharrerâtın numara ve tarihlerinin dahi mutlaka tasrih ve terkim edilmesi

Sâdisen İşbu tahrîrât-ı umûmiye-i muhlisînden nûsah-ı matbû'asından _____ kît'ası açıktan postaya teslimen taraf-ı vâlâlarına tesyâr kılınmış olmağla bunların vesâyâ-yı lâzîme derecesiyle mülhakâta irsâl ve isrâ edilerek her tarafa mucebince iktizasının icrâsına ale'd-devâm itinâ buyurulması fi 24 Rebûlevvel sene 1309 ve fi 15 Teşrinievvel sene 1307

Değerlendirme: Düyûn-ı Umûmiyye Nezareti tarafından cevaplarının verilmesi için hatırlatma (tekit) yazısı yazılan muharrerat ve tezkirelere yazılan ikinci tekitin tarihinden itibaren on gün beklendikten sonra cevabı gelmediği takdirde sorumlu memuru maaşının ¼'ünün kesilmesi; ayrıca muhaberat işlemleri hakkında çeşitli talimat:

1. Belgelerin vaktinde yazılarak gönderilmesi hususunda tüm çalışanların, özellikle de muhasebe ve tahrirat başkatiplerinin özen göstermeleri,
2. Nezaret ve merkez müdüriyetlerinin hem Dersaadet'e ve hem bağlı birimlere hem de tabi olan idarelerine uzaklıkları ve de mevsimine göre postaların günleri ile hareket zamanları dikkate alınarak her birinin derecesine göre süre belirlenmesi, geciktirenlerin Rehber-i Muamelat'ın (698) numaralı maddesince cezalandırılması,
3. Cevapları süratle yazılması mümkün olan önemli ve önemsiz muhaberatın cevaplarının geciktirilmeden gönderilmesi,
4. Tekit altındaki bazı muharreratın cevaplarında yazılırken, numara ve tarihine yer verilmediği, başka konuya dair başka muharreratın içine koyulup bir şukkada gönderildiği ve buna benzer diğer evrakın da bazen postaya yetiştirilemeyerek ertesi posta ile diğer evrakla şukka olmadan gönderildiği tespit edilmiştir. Bundan sonra şukkasız evrak gönderilmemesi, bir hususa dair evraka diğer bir meselenin karıştırılmaması, eski muhaberatın bahsedildiği surette dahi bunların ne olursa olsun numara ve tarihinin metinde gösterilmesi.
5. Hem nezaret ve merkez müdüriyetlerinden yazılan muharrerat hem de bağlı birimlerden gelen cevapların numara ve tarihleri bulunmamasından dolayı gecikmeye hangi tarafın sebebiyet verdiği bilinmediğinden muharreratların numara ve tarihlerinin mutlaka yazılması

Madde No: 1075

Konu: Hatırlatma yazısı ve yazıların cevabının vaktinde verilmesi

Tarih: 1 Şubat 1894

Muamelat fihristindeki özeti: İsticvâbı mutazammın yazılacak muharrerât ve tezâkire tûl müddet cevap vermeyenlerin rub' ma'âşlarının kat' olunacağı te'kiden iş'âr kılınacağı fi 24 Receb sene 1311 ve fi 20 Kânûnisânî sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Bağdat Düyûn-ı Umûmiyye Nezâreti dâhilinde kâin Nâsiriyye Düyûn-ı Umûmiyye memuru Abdulhamid Efendi'nin itâ etmiş olduğu tercüme-i hâl varakası usûlüne muvafık tanzim olunmamasından dolâyı tebdilen diğeri tebdil ve irsâl olunmak üzere nezâret-i mûmâ-ileyhâ tarafından memuriyet-i mezkûreye fi 12 Mayıs sene 309 tarihinde iâde ve iki defa te'kîd olunduğu hald[e] şimdiye kadar bir cevâb alınmadığından bahisle olunacak mu'âmele nezâret-i mûmâ ileyhâdan istifsâr olunması üzerine memur-i mûmâ ileyhin böyle tûl müddet cevâb vermemesinden dolayı hakkında (1074) numaralı ve fi 15 Teşrîniyevvel 1307 tarihli tahrîrât-ı umûmiyye-i muhlisî mucibince rub' maaşının cezâen bi'l-kat' icmâle îrâd kayd ve imlâsı cevaben bildirilmiş ve bu gibi te'ehhürâta sebebiyet verenler hakkında tahrîrât-ı umûmiyye-i mezkûre ahkâmının derhâl tatbik ve icrâ kılınacağı bilinerek ona göre sür'a-i tesviye-i mu'âmelâta itinâ kılınması zımında keyfiyyetin ta'mîmen iş'ârı bi't-tensîb işbu tahrîrât-ı umûmiyyenin kıt'a-i nûsah-ı matbû'ası açıktan postaya teslimen tesyâr kılınmış olmağla bunların mülhâkât idarelerine bi'l-isrâ gibi te'ehhürât vukû'undan ittikâ olunması fi 24 Receb sene 1311 ve fi 20 Kânûnisânî sene 1309

Değerlendirme: Bağdat Düyûn-ı Umûmiyye Nezâreti dahilindeki Nâsiriyye Düyûn-ı Umûmiyye memuru Abdulhamid Efendi tercüme-i hal vakasının usulüne göre düzenlemediği için görev yeri değiştirilmiştir. Düyûn-ı Umûmiyye Nezâreti tarafından adı geçen memuriyete 12 Mayıs 309 tarihinde iadesi iki defa tekit olunmuş ancak bir cevap alınmaması üzerine yapılacak muamele nezâretten sorulmuştur. Abdulhamid Efendi'nin uzun müddet cevap vermemesinden dolayı hakkında (1074) numaralı tahrîrâta göre maaşının ¼'ünün kesilmesine ve böyle gecikmeye sebebiyet verenler hakkında aynı tahrîrat hükmünün tatbik edilmesine karar verilmiş

Madde No: 1076

Konu: Defter tutulması gerekliliği ve usulü

Tarih: 26 Kasım 1891

Muamelat fihristindeki özeti: Bin üç yüz sekiz senesinden itibâren idaremize âid her mu'âmelâta isti'mâl olunmak üzere altmış yedi nev' üzerine teclîd ettirilen defterlerle bunların sûret-i isti'mâlini mübeyyin ta'rîfnâmenin gönderildiği fi 24 Rebûlâhîr sene 1309 ve fi 14 Teşrînisânî sene 1307

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Üç yüz sekiz senesinden itibâren Düyûn-ı Umûmiyye idarelerinde isti'mâl olunmak üzere altmış yedi nev' üzerine tab' ve teclîd ettirilen defterlerle bunların sûret-i isti'mâlini mu'arrif olan ta'rîfnâme çend defa da gönderilmiş ve ba'demâ dahi defâtir-i kuyûdiyenin buradan irsâli mukarrer bulunmuştur.

Defâtir-i mebhûseden yirmi altı nev'i idaremize âid harîr ve balık mu'âmelesi bulunan idarelere âid olup kusûr kırk bir nev' defâtir harîr ve balıktan mâ'adâ sâ'ir bi'l-cümle vâridât ve mu'âmelâtın cins ve adedine göre tertîb ve tesrîb kılındığından şâyed noksanı bulunduğu anlaşılır ise gönderilmek üzere hemân nev' ve mikdârının ve fazlası var ise ileride kullanılmak üzere keyfiyyetin iş'ârı muktezidir.

Defâtir-i mezbûre her sene teclîd olunmayıp son varakına kadar kullanılacağından bunlara mülhâkât idarelerince sahife numaraları ve nezârât ve merkez müdüriyetlerinden mülhâkâta gönderileceği esnâda ilk ve son sahifelerine "işbu defter şu kadar varakı hâvîdir" ibâreleri derc ve terkîm ve nezârât veya merkez müdüriyeti kebîr mührüyle tahtîm ettirilip ber vech-i muharrer üç yüz sekiz senesi Martı ibtidâsından itibaren isti'mâline başlanılacak ve defâtir-i müsta'meleden altı mâh zarfında sarf olunan evraka nisbetle üç yüz dokuz senesi için hangi nev'den kaç varaklı olarak ne-mikdâr deftere lüzum görünür ise vaktiyle yetiştirilmek üzere nev' ve numarasını ve kaç varaklı olacağını mübeyyin pusulası altı mâh mukaddem bâ-tahrîrât buraya gönderilecektir.

Ve bir de icâbât-ı mahalliye muktezasından olarak mahallerince tutulması tabî'î bulunan hesâb ve döküm pusulaları ve muvâzene defterleri ve sâire kaydına müte'allik ufak tefek defâtir-i mu'âvene kemâ-kân mahallerince tutulabilir ise de buradan gönderilen matbû' defterler kuyûd-ı esâsiyye müte'allik olduğundan bunların her idarede nev' ve numarası ve mikdârı ve kaç varaklı bulunduğu gösterilerek demirbaş eşya defterine bi'l-idhâl memurlarca tebeddülât vukû'unda pul ve tezâkir-i mütenevvi'a misillü seleften halefe devrolunarak muhâsebe defterine de idhâl kılınacaktır.

Ve'l-hâsıl defâtir-i mezbûrenin şu yolda tertîb olunmasından maksad kâffe-i Düyûn-ı Umûmiyye idarelerinde kuyûdâtın sûret-i mutarride mücebince bâdileri hakkında mücâzât-ı lâzime icrasına meydân verilmemesi

matlûbdur.

İşbu tahrîrât-ı umûmiyenin diğerk nezâret ve merkez müdüriyetlerine gönderildiği misillü zîr-i nezâret-i behiyyelerinde kâin idarelerin adedine nisbetle _____ kıt'a nûsah-ı matbû'ası açıktan postaya teslimen gönderildiğinden bunlara vesâyâ-yı münâsibe derciyle mülhakât idarelerine isrâsiyla defâtir-i mebhûsenin ber minvâl-i meşrûh hüsn-i isti'mâl ettirilmesi ve tahrîrât-ı umûmiyenin keyfiyyet-i vusulünün dahi bildirilmesi fi 24 Rebûlâhir sene 1309 ve fi 14 Teşrinisâni sene 1307

Değerlendirme: Osmanlı bürokrasisinde defterlerin ortaya çıkışı geç dönemlerde gerçekleşmiştir. Osmanlı bürokrasisinin en erken tarihli defterleri, tahrir sistemine ait defterlerdir. Osmanlı tahrir defterlerindeki bazı kayıtlardan anlaşıldığına göre, Osmanlılarda ilk tahrirler Yıldırım Bayezid zamanında yapılmıştır (Aydın, 2003, s. 6). Osmanlı defter sisteminin gelişmesinde İstanbul'un fethi bir dönüm noktasıdır. Fatih Sultan Mehmet döneminde tutulan mevâcib ve muhasebe defterleri hem Osmanlı bürokrasisinin gelişmiş dönemindeki defter türlerinin ilk örnekleri olması hem de Osmanlı bürokrasisinin nasıl işlediğini gösterdiği için son derece mühimdir (Aydın ve Günalan, 2008 , s. 27). Osmanlı Devleti'nde resmi işlemler için sistemli bir şekilde defter tutulurdu. Osmanlı Arşivi'nde 14. yüzyıla ait defterlerin bulunması, devletin ilk dönemlerden beri, resmi işlemler için defter tutup ve bu defterleri muhafaza ettiğinin kanıtı olarak gösterilebilir (Göyünç, 1994, s. 90). Osmanlı Devleti'nde muhasebe kayıt ve defterler sistemli ve düzenli olarak tutulmaktadır (Güvemli ve Güvemli, 2015). Bu devlet geleneğinden yola çıkarak 19. Yüzyılda kurulan Duyûn-ı Umumiye idarelerine ait her işlem için kullanılmak üzere 67 tür defter tutulması gerektiğine dair karar verilerek bu defterlerin kullanım şeklini içeren tarifnameler ilgili kurum ve birimlere gönderilmiştir.

Madde No: 1077

Konu: Defter tutulması gerekliliği ve usulü

Tarih: 28 Aralık 1893

Muamalat fihristindeki özeti: Bin üç yüz sekiz senesinden itibaren idaremize âid her mu'âmelâta isti'mâl olunmak üzere gönderilen altmış yedi nev' defterin sûret-i isti'mâl ve tahriri hakkında bazı izâhât verildiği fi 19 Cemâziye'l-ahire sene 1311 ve fi 16 Kânûnevvel sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Duyûn-ı Umûmiye idareleri kuyûdâtının ıslâhı için üç yüz sekiz senesinden itibaren icâb eden defâtir ba'demâ buradan gönderileceğinden bahisle ta'rîfnâmelerinin irsâl kılındığı (1076) numaralı ve fi 14 Teşrinisani sene 1307 tarihli tahrîrât-ı umûmiye ile iş'âr olunmuştu. Defterlerin sûret-i isti'mâlince müfettişler tarafından müşâhede olunan nevâkısın ıslâhı zımında bir komisyon-ı mahsus teşkil olunarak bu bâbda verilen karâr ber-vech-i zîr beyân olunur şöyle ki

Evvelâ Mezkûr defterlerce kısmen iktizâ eden ta'dilâtın icrâsı pul bey'iyeye nezâretine yazıldığından bunların hitâm-ı mu'âmelesinde keyfiyyet başkaca bildirileceği

Sâniyen Üç numaralı irsâlât ve mahsûb defterinin ta'rîfnâmede her mâha mahsûs parti açılarak kaydı gösterilmiş ise de ba'demâ defter-i mezbûrda her idareye ve her mâha mahsus olmak üzere başka başka parti açılarak mülhakât idareleri hâsılâtının ona göre kaydolanması

Sâlisen Altı numaralı demirbaş eşya defterinin isti'mâli mülhakât idarelerinin merbut bulunduğu büyük idarelere hasrolunmuş ise de mûcib-i mazbûtiyet olmak üzere bunun büyük ve küçük her idarede de tutulması

Râbi'an Yirmi iki numaralı pul mahzen-i kebîr defterinin mülhakâtı bulunan merkez idarelerinde tutulması icâb edeceği işbu defterin sûret-i isti'mâli hakkında ta'rîfnâmenin bend-i mahsûsusunda beyân olunmuş ise de bend-i mezbûrun bâlâsında muharrer serlevhada bunun yalnız nezâretlerle merkez müdüriyetlerine münhasır kalacağı gösterildiği ecilden ekser müdüriyet ve merkez memuriyetlerince mezkûr benddeki sarâhate atf-ı nazar-ı dikkat edilmeyerek defter-i mezbûr tutulmamakta olduğundan bunun mülhakâtı bulunan idarelerin kâffesinde tutulması

Hâmisen Sevâhil anbarları tertîbâtına mahsuben sevk ve tertîb olunan tuzların hîn-i ihrâc ve vezninde âdi ve gayr-ı muntazam defter tutulmayıp tuz ihrâcât vezn defterinin isti'mâl kılınması

Sâdisen On numaralı tuz yevmiye icmâl kaydına ihrâcât makâdirinin yine ay nihayetinde yekûn vecihle geçirilmek üzere yevmiye vukû'bulan sarfiyâtın Rehber-i Mu'âmelâta muharrer (95) numaralı ve fi 16 Eylül sene

1301 tarihli tahrîrât-ı umûmiyenin yedinci fıkrasında gösterildiği vecihle günü gününe müfredât kaydolunarak idhâl edilmesi

Sâbi'an İdârelerden ta'vîzen sarf edilen mebâliğ bazı yerlerde yalnız sandık yevmiye defterine masraf kaydıyla iktifâ olunarak icmâlâtta gösterilmemekte ve bazı idarelerde de ne sandık yevmiye defterine ve ne de icmâlê idhâl olunmayarak makbuz senedi nakid makamında hıfz edilmekte olduğundan ba'demâ bu makûle ta'vîzen sarf olunan mebâliğ hangi mâh hâsılâtından verilmiş ise de yevmiye defterine medfû'ât kaydolunmağla beraber o ayın icmâlinde dahi keyfiyeti bi't-tasrîh zimmet kaydolunması ve bunun dört numaralı zimmet defterine de idhâl ile bilâhare masraf kaydının icrâsında o zimmete mahsuben bi'l-irsâl zimmet kaydının kapatılması

Sâminen Otuz sekiz numaralı cülûdât (?) mahzen-i kebîr ve otuz dokuz numaralı mahzen-i sagîr kayıd defterlerine ahîren ihdâs edilen cezâ-yı nakdî koçanına mahsus olmak üzere birer sûtûn daha ilavesi iktizâ ederek ba'demâ tab' olunacaklar ona göre tertîb olunacaksa da elde bulunanlara ol-vecihle birer sûtûn ilâvesiyle isti'mâl kılınması

Tâsian On üç numaralı tuz sergi kaydının medfû'ât cihetinin sekizinci sûtunundaki “Bakiyye-i mevcudu nereye naklolunacağı” ibâresinin yerine “Ana tezkiresi mevcudundan gayr-ı ez-sarf bakiyye mevcudu” ve onuncu sûtundaki “Târih-i vürudu” ibâresinin yerine “Gideceği mahal” yazılması icâb ederek ba'demâ bu yolda tab' olunacaksa da elde bulunanlarda mezkûr ibârelerin ona göre tashih edilmesi lâzım gelmekle ve işbu tahrîrât-ı umûmiyye _____ kıt'a nüsah-ı matbû'ası ale'l-usûl gönderilmekle her tarafta mucebince ifâ-yı mu'âmelesiyle i'tinâ buyurulması fi 19 Cemâziyelâhire sene 1311 ve fi 16 Kânûnevvel sene 1309

Değerlendirme: Düyûn-ı Umûmiyye idarelerine ait işlemlerin tutulması için gönderilen 67 tür defterin kullanım ve yazım suretleri hakkındaki mevzuat müfettişler tarafından kontrol edilerek bazı noksanların düzeltilmesi için bir komisyon teşkil olunan kararları şöyledir:

1. Defterlerin onarımının bitirilmesi
2. Üç numaralı irsalat ve mahsub defterinin her idareye ve her aya özel olarak başka başka parti açılarak bağlı idarelerin hasılatının kaydolunması
3. Altı numaralı demirbaş eşya defterinin büyük ve küçük her idarede tutulması
4. Yirmi iki numaralı pul mahzen-i kebîr defterinin mülhakâtı bulunan idarelerin tamamında tutulması
5. Sahil anbarları tertîbâtına tuz ihrâcât vezn defterinin tutulması
6. On numaralı tuz yevmiye icmal kaydına ihracat miktarının günü gününe kaydolunması
7. İdârelerden taavîzen sarf edilen meblağın dört numaralı zimmet defterine kaydolunması
8. Otuz sekiz numaralı mahzen-i kebîr ve otuz dokuz numaralı mahzen-i sagîr kayıd defterlerine sonradan yazılacak nakdi ceza bilgileri için ilave sûtun açılması
9. On üç numaralı tuz sergi kaydındaki bazı ibarelerin değiştirilmesi.

Osmanlı Devleti'nde, dosya usulü öncesi dönemde, üretilen belgelerin içeriğini tamamı defterlere kopya edilerek kaydedilirdi. Dosya usulü sonrasında, bu yöntemden vazgeçilerek belgenin tarihi, numarası, özeti defterlere kaydedilmeye başlanmıştır. Örneğin, 24 Şevval 1277 [5 Mayıs 1861] tarihli “Evrak Odası Nizamnamesi”nde, Bâb-ı Ali Evrak Odası'nda bulunan gelen ve giden defteri tutmaları gerektiği ve bu defterlerde gelen-giden evrakın numarası, tarihi, özeti, ekleri ve odaya mahsus numarasının kaydedilmesi gerektiği açıkça ifade edilmektedir (Demirbaş ve diğerleri, 2000, s. 344).

Madde No: 1078

Konu: Defter tutulması usulü

Tarih: 6 Nisan 1893

Muamelat fihristindeki özeti: Tüccârın bir mâh zarfında mübâya'a edeceği kozanın mikdâr ve öşrü hakkında

tutulmakta olan yirmi dokuz numaralı defterin ta'rifnâmesine sehven yazılmamış olan ibârenin el yazısıyla ilâve olunması fi 17 Ramazan sene 1310 ve fi 23 Mart sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: İcrâ olunan tensik-i kuyûdât üzerine üç yüz sekiz senesinden itibaren isti'mâl olunacak defterlere dâir yazılan (1076) numaralı ve fi 14 Teşrînisani sene 1307 tarihli tahrîrât-ı umûmiyemizde mukaddemâ gönderildiği beyân olunan ta'rifnâmesinin yetmiş ikinci sahifesinde ticâret bir mâh zarfında mübâya'a edeceği kozanın mikdâr ve öşrü hakkında yirmi dokuz numara ile tutulacak olan defterin ta'rifi olmak üzere "Her bir ticâret bir mâh zarfında mübâya'ât-ı vâkı'ası bilinmek üzere mütettib numunesinde gösterildiği vecihle" ibâresi noksân kalıp ibârenin alt tarafı olan "Defterde her bir tüccarın nâmına her gün sırasıyla mübâya'a edilen koza mikdârlarıyla öşrünün bedeli tahrîr ve her ay nihayetinde cem' edilecek yekûna göre şu kadar kilo ve şu kadar öşür bedeli olduğu şerh verilerek zîri memurîn-i müstahdeme taraflarında temhir kılınacaktır" ibâresi sehven tab' edilmemiş olduğu görüldüğünden bunun her idarece ta'rifnâme-i mezkûrun yetmiş üçüncü sahifesinde boş kalan mahalle el yazısıyla yazdırılarak zikrolunan yirmi dokuz numaralı defterin ona göre isti'mâli zımında işbu tahrîrât-ı umûmiyemizin _____ kıt'a nüsah-ı matbû'ası bâ mucib mülhakâta isrâ olunmak üzer açıktan postaya teslimen isrâ kılındı fi 17 Ramazan sene 1310 ve fi 23 Mart sene 1309

Değerlendirme: Tüccarların bir ay zarfında satın alacağı kozanın miktarı ve vergisi hakkında tutulan 29 numaralı defterin tarifnamesine yanlışlıkla yazılmamış olan ibârenin el yazısıyla ilave edilmesi

Madde No: 1079

Konu: Defter tutulması usulü

Tarih: 1 Ekim 1893

Değerlendirme: Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'ne ait tüm işlemlerde kullanılmak üzere idare merkezinden talep olunacak defterlerin sayfalarının tarifnamesinde yazılı miktara göre istenilmesi ve ipek vergisine mahsus iki tür defterden hangisinin talep olduğunun gönderilecek pusulada gösterilmesi

Muamelat fihristindeki özeti: İdâremize âid her mu'âmelâta isti'mâl olunmak üzere idare-i merkeziyeden talep olunacak defâtirin varakalarının ta'rifnâmesinde muharrer mikdâra muvafık olarak istenilmesi ve harir öşrüne mahsûs iki nev' defterden hangi cinsinden talep olduğunun gönderilecek pusulada gösterilmesi fi 21 Rebûlevvel sene 1311 ve fi 19 Eylûl sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Defâtir-i kuyûdiyenin ba'demâ buradan istenilmesi (1076) numaralı ve fi 14 Teşrînisani sene 1307 tarihli tahrîrât-ı umûmiyemizde izbâr ve defâtir-i mezkûrenin ta'rifnâmesi de tesyâr olunmuştu. İşbu ta'rifnâmede muharrer olduğu üzere altmış beş numara ve altmış yedi nev' üzerine tertîb edilen defâtirin kaçar varaklı olarak tertîb ve tab' edildiğini mübeyyin tanzîm olunan cedvellerden bir kıt'a işbu tahrîrât-ı umûmiyenin nüsah-ı kâfiyesiyle beraber taraf-ı vâlâlarına gönderilmiştir. Ba'demâ ta'rifnâmede muharrer defâtirden talep vukû'unda zikrolunan cedvele mürâca'atla hangi idare için hangi numaralı defterin kaçar varaklısından lâzım ise sâlifü'z-zikr tahrîrât-ı umûmiye mucebince oraca tanzîm olunacak pusulada tasrîh edilmesi lâzımeden bulunmuş ve mezkûr cedvelde gösterildiği üzere bir numaralı defter yüz ve iki yüz ve iki yüz ellişer varaklı olarak tab' ve ihzâr edildiği gibi diğer nev' defterlerde kezalik evrâkı mahdûd olarak tertîb edildiği cihetle şu hâlde meselâ bir numaralı defterden cedvel hâricinde olarak yüz elli ve yahûd üç yüz varaklı istenilecek olursa vesâ'ir nev' defterlerden de kezalik öyle cedvele muhâlif varaklı defter talep olunursa burada mevcûdu olmadığına ve tab' ve teclidi de kâbil olamayacağına binaen gönderilemeyeceğinden her hâlde matlûb defâtirin evrâkı cedvelde muharrer evraka muvafık olmak üzere talep edilmesi muktezi görülmüştür. Bir de harir öşrüne mahsus defâtirden otuz altı ve otuz yedi numaralıları mezkûr cedvelde görüleceği vecihle ikişer cins olarak tertîb ve tab' edildiğinden işbu mükerrer numaralı defterlerden dahi meselâ otuz altı numaralıları lâzım ise onun hangi cinsi lâzım olduğunun cedvelde muharrer şerh mucebince gönderilecek pusulada gösterilmesi fi 21 Rebûlevvel sene 1311 ve fi 19 Eylûl sene 1309

Değerlendirme: Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'ne ait tüm işlemlerde kullanılmak üzere idare merkezinden talep olunacak defterlerin sayfalarının tarifnamesinde yazılı miktara göre istenilmesi ve ipek vergisine mahsus iki tür defterden hangisinin talep olduğunun gönderilecek pusulada gösterilmesi

Madde No: 1080

Konu: Defter tutulması

Tarih: 1 Temmuz 1893

Muamelat fihristindeki özeti: Müfettiş ve tahkik memurları ma'rifetiyle meydâna çıkarılan yolsuzlukların neden ibâret olduğu bilinmek için her idarede birer defter tutularak keyfiyetin hülâseten derc edilmesi fi 17 Zi'l-hicce sene 1310 ve fi 19 Haziran sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Yeniden teşkil olunan heyet-i teftişiye ile tuz kontrolleri esâs vazifenin derecâtına ve teferru'âtı tafsilâtına dâir evvelce ıstâr ve tesyâr edilen (833) numaralı ve fi 3 Mayıs sene 1309 tarihli tahrîrât-ı umûmiyemizin mündericâtı cümlesinden olmak üzere bir maddenin daha ilâm ve iş'ârı icâb etmiştir. Şöyle ki bir müfettişin veya sâir bir tahkik memurunun bir idareye vürûdunda kuyûd ve muhâsebât ile emsâli hakkında icrâ edecekleri tedkikât ve teftiştâ üzerine bir yolsuzluk tezâhür eder ise keyfiyet memur-ı mesûlünden evvel müfettiş veya tahkik memuru tarafından resmen sorularak cevâb varakası ahzı tabî'î ise de bu müfettiş ve tahkik memurundan sonra yine o idarede diğeri bir müfettiş veya tahkik memuru geldiğinde kendisinden evvelki müfettiş veya tahkik memuru ma'rifetiyle meydâna çıkarılan yolsuzluklarından ibâret olduğuna vehleten kesb-i ittilâ' edilmek ve umûr ve mu'âmelâtın teftişi ile evvel yolsuzluklara nihayet verilip verilmediği anlaşılacak üzere tahkikât veya istizâhâtı icrâ eden müfettiş veya tahkik memuru tarafından musaddak olan o misillü yolsuzluklar neden ibâret ise bir defter-i mahsûsa hülâseten derc ve tezbîr kılınacaktır. Sûret-i hâl sâir Düyûn-ı Umûmiye Nezâret ve merkez müdüriyetlerine ta'mîmen tebliğ edildiği gibi işbu tahrîrâtımızın nüshâ-ı matbû'asından _____ adedi dahi başkaca postaya teslimen taraf-ı vâlâlarına irsâl kılınmağla ma'a mülhakât nezâret-i behiyyelerince de ona göre kâffe-i idarelerimizde sahife numaralı bir hülâsa defteri bulundurulması husûsuna himmet buyurulması fi 17 Zi'l-hicce sene 1310 ve fi 19 Haziran sene 1309

Değerlendirme: Müfettiş ve tahkik memurlarının meydana çıkarttıkları yolsuzlukların kaydedilmesi için her idarede birer defter tutulması

Madde No: 1081

Konu: Defter tutulması

Tarih: 27 Kasım 1893

Muamelat fihristindeki özeti: Düyûn-ı Umûmiye İdâresi'ne müte'allik derdest olunacak her nev' kaçak eşyanın kaçak tuzlar için tutulan deftere kayd ve tahrîr olunması fi 18 Cemâziye'l-ula sene 1311 ve fi 15 Teşrinisânî sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Yerli ve ecnebi mahsulü kaçak tuzlar için idarelerimizde ayrıca bir defter tutularak derdest olunacak kaçak tuzların sahibi ismiyle mikdârı ve teferru'ât-ı sâiresi buna derc ve tenmîk edilip kaçakçılık fi'iline tasaddîsi tekerrür edenler haklarında mukarrer olan cezanın icrâsı (883) numaralı ve 5 Teşrinisânî sene 1308 tarihli tahrîrât-ı umûmiyemizde tesviye ve iş'âr olunmuştu. İdârelerimize müte'allik tutulacak her nev'i kaçak eşyanın dahi zikrolunan kaçak tuzlar misillü muntazaman kayd ve tahrîrine lüzum görülmüş olduğundan ba'demâ eşyâ-yı sâire kaçaklarının dahi zikrolunan tuz için tutulan defterlere tahrîrât-ı umûmiye-i mebhûsede muharrer tefsîlât vecihle kayd ve tahrîri husûsunun ta'mîmen tebliği kontrol kılınmadan bâ-müzekkire ifâde olunmuş ve mucebince keyfiyet bi'l-cümle nezâret ve merkez müdüriyetlerine iş'âr ve işbu tahrîrât-ı umûmiyemizin _____ kıt'ası açıktan postaya teslimen tesyâr kılındığı gibi bu bâbda muhasebeye de ma'lûmât verilmiş olmağla bunların bâ-mucib mülhakâta irsâliyle her tarafta mucebince icâbının icrâsı esbabının istikmâli husûsuna himmet buyurmaları fi 18 Cemâziye'l-ula sene 1311 ve fi 15 Teşrinisânî sene 1309

Değerlendirme: Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'ne ait derdest olunacak her tür kaçak eşyanın kaçak tuzlar için tutulan deftere kaydedilmesi

Madde No: 1082

Konu: Defter tutulması usulü

Tarih: 14 Ocak 1894

Muamelat fihristindeki özeti: Bin üç yüz on senesi Martı ibtidâsından itibaren Duyûn-ı Umûmiye idarelerince evrâk ve defâtir-i hesâbiyede sâbit mürekkep isti'mâl olunacağı ve aksi hâlinde bâdîlerinin mesul tutulacağı fi 6 Receb sene 1311 ve fi 2 Kânûnisânî sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Umûr-ı tahrîrât ve hesâbiyede sâbit mürekkep kullanılması irâde-i aliyye iktizasından olarak keyfiyet bi'l-cümle vilâyât ve elviye-i müstekilleye bâ-evâmîr-nâme-i sâmi tebliğ ve iş'âr buyurulmuş olduğu vecihle idarelerimizce de ta'mîm-i isti'mâli hakkında müfettiş-i umûmilîğinden vukû'bulan teklif meclis-i idarece bi'l-kabûl her ne kadar bazı mahalde sâbit mürekkep bulunamaması melhûz ise de bunun ber-vech-i muharrer devâir-i hükûmette dahi kullanılacak olmasından dolayı az vakit zarfında her yerde bulunabileceğine nazaran bunun için münâsib bir müddet ta'yîniyle idaremize mûte'allik kâffe-i muharrerât ve hesâbının sâbit mürekkeble yazılması ve âdî mürekkeble yazılacak olur ise bâdîlerinin mesûl tutulması husûsunun ta'mîmen iş'ârî nezâret-i umûmiyeye havâle buyurulmuş ve idarelerimizce evrâk ve defâtir-i hesâbiyede sâbit mürekkep isti'mâli zâten öteden-beri mer'î olduğu gibi umûr-ı tahrîriyede dahi gelecek üç yüz on sene-i mâliyesi Martı ibtidâsından itibaren sâbit mürekkep isti'mâline başlanması münâsib görünerek işbu tahrîrât-ı umûmiyenin mülhakâta liecli't-tebliğ _____ nüsah-ı matbû'ası ale'l-usûl postaya teslîmen tesyâr kılınmış olmağla tarih-i mezkûrdan itibaren idrelerimizce kâffesinde sâbit mürekkep isti'mâline başlatılması ve aksi hâlinde bâdîlerinin mesûl tutulacağı bilinip ona göre hareket ve muhâfaza-i usûl-i müttehazeye itinâ ve dikkat edilmesi esbabının istikmâline himmet buyurulması fi 6 Receb sene 1311 ve fi 2 Kânûnisânî sene 1309

Değerlendirme: Mürekkep, hat sanatında kullanılan çeşitli renk ve kıvamdaki sıvı yazı malzemesidir. Bu malzeme birkaç maddenin birleşiminden oluştuğu için Türkçe'de mürekkep denilmektedir (Derman, 2006, s. 46). Osmanlı Devleti'nde hem yazmalar hem de bürokratik işlemler sonucu ortaya çıkan belgeler için çeşitli türlerde mürekkep kullanıldığı görülmektedir (Kütükoğlu, 1994, s.42). Bu karar da, 1894 senesi Mart başlangıcından itibaren Duyûn-ı Umûmiye idarelerince evrak ve hesap defterlerinde adi mürekkep değil sabit mürekkep kullanılması hakkındadır.

Madde No: 1083

Konu: Resmi belgede tahrifat

Tarih: 22 Kasım 1891

Muamelat fihristindeki özeti: Kuyûdâtta hakk ve silinti vukû'a getiren, her tür geliri günü gününe kayda geçirmeyen memurlarla bunların tahkik ve tahtîmine memur olanlardan mâ-fevkine haber vererek kuyûdâtın ıslahına teşebbüs etmeyenlerin birinci defasında beş ve ikinci defasında on ve üçüncü defasında on beş günlük maaşlarının kat' olunacağı ve dördüncü defasında Nezâret-i Umûmiyeye verilecek karâra göre mu'âmele olunmak üzere muvakkaten açığa çıkarılacağı fi 20 Rebûlâhir sene 1309 ve fi 10 Teşrînisânî sene 1307

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Kuyûdâtta hakk ve silinti vukû'a getiren her nev' vâridâtı günü gününe kayda geçirmeyen memurların ilk defasında on ve ikincisinde yirmi günlük ve üçüncüsünde tam bir aylık maaşlarının bi'l-kat' dördüncüsünde azil ve Rehber-i Mu'âmelâtta muharrer (681) numaralı ve fi 29 Mayıs 1305 ve bu cezanın kuyûdât vesâireyi tedkîk ve tahtîme memur olanlar hakkında dahi icrâsı rehber-i mezkûrda mukayyed 684 numaralı ve fi 7 Haziran sene 1306 tarihli iki kıt'a tahrîrât-ı umûmiye ile iş'âr kılınmıştı. Bazı nezaretlerce bu gibi hâlâtı vukû'a getiren memurların afvı talep olunmakta ve eğerçi hasbe'l-beşeriye kuyûdâtta kalemen bazı günü sehv vukû'u muhtemel ise de hakk ve silinti bu kabilden olmayıp vukû'a gelen sehvi tashih için kasden icrâ kılınmakta bulunmasına ve hâlbûki bu gibi bir sehv vukû'unda okunacak surette çizilerek üzerine sıhhatinin yazılması için müsa'âde olunmuş olmasına nazaran böyle hakk ve silinti vukû'a getiren memurlar hakkında beheme hâl cezâ icrâsı iktizâ edip şu kadar ki cezâ-yı mezkûrun bazı mertebe tahkik münâsib olabileceğinden ba'demâ ber-vech-i tahrîr kuyûdâtta hakk ve silinti vukû'a getiren ve her nev' vâridâtı günü gününe kayda geçirmeyen memurların ve bunların tedkîk ve tahtîme memur olanlardan hâlât-ı mezkûreyi görüp de mâ-fevkine ihtâr-ı keyfiyetiyle bâdîlerini cezalandırarak kuyûdâtın ıslahına teşebbüs eylemeyenlerin birinci defasında beş ve ikincisinde on ve üçüncüsünde on beş günlük maaşlarının kat'ı ve dördüncü defasında dahi nezâret-i umûmiyede verilecek karara göre mu'âmele olunmak üzere bi'l-istizân muvakkaten açığa çıkarılması usûl ittihâz olunarak işbu tahrîrât-ı umûmiyemizin lüzûmu mikdârı posta ile gönderilmiş olmağla buraların

bilinerek ona göre her tarafça hüsn-i mu'âmeleye itinâ olunması fi 20 Rebiulâhir sene 309 ve fi 10 Teşrinisâni sene 307

Değerlendirme: Belgelerde tahrifat yaratan, gelirleri günü gününe kayda geçirmeyen memurlar ile bunların soruşturmasında ve mühürlenmesinde görevli olanların amirine haber vererek belgenin düzeltilmesine teşebbüs etmeyenlerin ilk seferde beş, ikinci seferde on, üçüncü defasında on beş günlük maaşlarının kesileceği ve dördüncü seferde Düyûn-ı Umûmiyye kararına göre açığa alınması konusunu içermektedir. Günümüzde de resmî belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek, Türk Ceza Kanunu'nun 205. maddesine göre topluma karşı suçlar içerisinde yer alır ve kamunun güveni aleyhine işlenen bir suç olarak kabul görür. Bu suçun kamu görevlisi tarafından işlenmesi ise kanunda ağırlaştırıcı sebep olarak düzenlenmiştir (Memiş Kartal, 2019, 551).

Madde No: 1084

Konu: Belge yazma usulü

Tarih: 1 Ağustos 1893

Muamelat fihristindeki özeti: Umûr-ı hukûkiyyeye ve deâvîye dâir yazılacak muharrerâtın gâyet açık bir lisân ile yazılması ve deâvinin havâle olunduğu veya olacağı mahkeme ile tarafeyn esâmîsinin gösterilmesi ve tafsîlât-ı sâire hakkında fi 18 Muharrem sene 1311 ve 20 Temmuz sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: İdâre-i hâlisi umûr-ı hukukiye kalemi müdüriyetinden verilen müzekkirede gerek idareye müte'allik mesâlih ve mesâ'il-i hukûkiyede istizân-ı re'yi mutazammın ve gerek bir davânın istinâf veya temyîz edildiğini mübeyyin bazı nezâret ve merkez müdüriyetlerinden gelen muharrerât ekseriya matlûb vecihle sarîh ve mevzi' yazılmamakta olduğu gibi bazen tarz-ı ifâdenin nekâîsine bir de nevâkıs-ı esâsiye inzımâm ederek muharrerât-ı mebhûse mûndericatından lâyıkiyle istinbât-ı ma'lûmât edilememekte ve bazen dahi işbu muharrerâta rabten irsâli lâbüdd ve elzem olan evrâk gönderilmemekte olduğundan ve bu ise muharrerât-ı mezkûrenin tesviye-i icâbâtınca gerek hukuk müşâvirliğince ve gerek kalem-i mezkûrce pek çok müşkilât ve tas'îbâtı inîcâ edegelmekte olduğundan bahisle bu misillü sehviyât ve hatî'âta bir nihayet verilmek üzere icabının icrâsı taleb ve ifâde olmağla ba'demâ umûr-ı hukukiye ve de'âviyeye dair yazılacak muharrerât gâyet münakkah ve açık bir lisân ile tahrîr olunarak bunda ıstîlâhât-ı idare ve adliye tamamıyla bi'l-isti'mâl tarafeyn esâmîsinin ve davânın havâle olunduğu veya olunacağı mahkemenin zikr ve tasrihiyle beraber bir işe müte'allik evrâk-ı istinâfiyye ve temyîziyenin gönderildiğini müş'ir muharrerâtta hasmımız isminin ve evrâk-ı de'âvinin tarih-i irsâlinin alâ vecihî's-sıhha derc ve iş'âr ve bir işte istinâf ve temyîz davaları vukû' bulduğu halde davâ-yı mezkûre idare tarafından ikâme edilmiş ise evrâk-ı istinâfiyye ve temyîziyenin ma'lûmât olmak üzere vakt u zamanıyla gayr-ı musaddak suretlerinin ve eğerçi işbu turuk-ı kânûniye diğer taraftan isti'mâl olunmuş ise usûl-ı muhâkemece sekiz gün zarfında verilmesi lâzım gelen lâyiha-i cevâbiyenin mahkemeye itâsıyla berâber bunun da gayr-ı musaddak bir suretinin bu tarafa bi'l-irsâl evrâk-ı deâvinin mahkeme-i temyîzin hangi kalemine teblîğ ve irsâl kılınmış olduğunun ve gönderilen evrâk numaralarının sıhhati vecihle izbâr olunması ve bir de işbu numaralar ekseriya yanlış zuhur ettiği defaâtle tahakkuk eylemiş olduğundan bi'l-ahare mazereti derkâr olan bu misillü sehviyâta mahal bırakmamak üzere o gibi evrâk ve deâvî hangi mahkeme tarafından gönderilir ise o mahkemeden evrâk-ı mezkûrenin irsâl olduğunun müş'ir yazılan tahrîrâtın numara ve tarihini havâli resmî bir pusula ile taleb ve ahz edilmesi ve bir de matlûbât-ı idareye müte'allik yazılan muharrerâtta mesela falânın idareye deyni olup tahsili lâzım gelir gibi verilen ma'lûmât hukûk nokta-i nazarınca kâfi olunmadığı gibi böyle tasrihât itâ olunmaksızın bir takım ta'bîrât-ı umûmiye isti'mâl edilmesi câiz olamayacağı cihetle muharrerât-ı mezkûrede behemehâl esâs matlûbât-ı idarenin ve esbâb-ı nizâmiyesinin derciyle ve izâhât-ı kâmile itasıyla inhâ-yı keyfiyyet olunması lâzımeden olup bu bâbda bi'l-cümle Düyûn-ı Umûmiye Nezâret ve merkez müdüriyetlerine teblîgât icrâ kılınmış olmağla nezâret-i behiyelerince de ona göre ifâ-yı mu'âmeleye begâyet itinâ ve dikkat olunması fi 18 Muharrem sene 1311 ve 20 Temmuz sene 1309

Değerlendirme: Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nce hukuki konularda yazılacak yazıların gâyet açık bir lisanla yazılması; davaların havale olunduğu veya olacağı mahkemenin ve tarafların isimlerinin gösterilmesi

Madde No: 1085

Konu: Telgraf yazma usulü

Tarih: 5 Ağustos 1893

Muamalat fihristindeki özeti: Akçe sarf ve itâsına müte'allik muhâberât beheme-hâl muharrerâtla icrâ olunması ve nadiren ehemmiyet ve müsta'celiyet-i maslahata binâen keşide olunacak telgrâfnâmelerde münderic akçe mikdârının hem kelime ve hem de rakamla terkîmiyle bunu müte'âkib ilk posta ile tahrîrâtla da te'yîd-i madde edilmesi fi 22 Muharrem sene 1311 ve fi 24 Temmuz sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Midilli sayd-ı mâhi mülteziminden hazine hesabına olarak aranılan mebâliğden dolayı tekevvün eden dava için ta'yîn olunan vekile yüzde üç ücret-i vekâlet nısfının itâsı hakkında İzmir Duyûn-ı Umûmiye Nezâreti'nden Rodos Müdüriyeti'ne yazılan telgrâfnâmeye muharrer nısf kelimesinin hîn-i tebyizde telgrâfnâmeye adem-i dercinden dolayı ücret-i vekâletin tamamen îfâ edilmesinden ve bunun şimdi redd ve îadesine vekil-i mûmâ-ileyh tarafından muhâlefet edilmekte olup buna ise münhasıran Telgraf İdâresince sebebiyet verilmiş olmasından dolayı bu bâbda olunacak mu'âmele Duyûn-ı Umûmiye Komiserliği'nden bâ-tezkire istifsâr olunmuştu. Bu kerre Mâliye Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârına atfen alınan tezkire-i cevâbiyede telgrâfnâmelerin tahrîr ve te'atısında sehv ve hatâ vukû'undan nâşi Telgraf İdâresince ittihâzı mümkün olan tedbîr-i intibâhî şimdîye kadar sehv eden memurlar hakkında tevbih icrâsı ve maâş kat'ı misillü mu'âmele-i cezâ'iyeden ibaret Rodos muhâbere memuru hakkında bu vecihle mu'âmele olunmağla beraber ta'mîmen tebliğât-ı cedide icrâ olduğu Posta ve Telgraf Nezâret-i Aliyyesinden bildirildiği iş'âr buyurulmuş ve ma'ahâzâ bu sûret sehviyât ve hataiyât-ı vâkı'adan idaremize terettüb eyleyecek zâyî'âtın telâfisine medâr olamayacağı derkâr bulunmuş olduğundan evvel ve ahir tebliğ ve iş'âr olduğu vecihle mühim ve müsta'cel olmayan ve bâ-tahrîrât bildirilmesinde bir be'is ve mazeret görülmeyen mevâddın ve bâ-husûs akçe sarf ve itâsına müte'allik muhâberâtın behemehâl muharrerât ile iş'âr ve icrâsı ve şâyed nadiren ehemmiyet ve müsta'celiyet-i maslahata binaen akçeye dâir gerek idare-i merkeziyeye ve gerek mülhakât-ı idarelerine telgraf keşidesine ihtiyâc ve lüzûm-ı kavî görüldüğü takdirde olbâbda yazılacak telgrâfnâmelerde münderic akçe mikdârının hem kelime ve hem de rakam ile terkîmiyle beraber bunu müte'âkib ile posta ile tahrîrâtla te'yîd-i madde olunarak bir gûnâ sehviyât vukû'una meydân verilmemesi lâzımeden olup keyfiyyet bi'l-cümle Duyûn-ı Umûmiye Nezâret ve merkez müdüriyetlerine tebliğ ve iş'âr olunmuş ve işbu tahrîrât-ı umûmiyemizin nüsah-ı matbû'asından nezâret-i behiyelerinde kâin mülhakât idarelerine nisbetle _____ kıt'ası postaya teslimen başkaca tesyâr kılınmış olmağla bunların bâ-mûcib idârât-ı merkûmeye tebliğiyle mucibince mu'âmeleye itinâ ve dikkat olunması fi 22 Muharrem sene 1311 ve fi 24 Temmuz sene 1309

Değerlendirme: Bu karar, Sarfiyat hakkındaki haberleşmenin mutlaka resmi yazıyla yapılması ve nadiren önemli ve aciliyeti bulunan işlerle alakalı gönderecek telgraflarda yazılı akçe miktarının hem kelime ve hem de rakamla yazılması için alınmıştır. Örneğin: Midilli av dönemi mültezimine açılan dava için tayin olan vekile %3 vekalet ücretinin yarısının verilmesi hakkında İzmir Duyûn-ı Umûmiye Nezâreti'nden Rodos Müdüriyeti'ne yazılan telgrafta "nısf" kelimesi görünmediği için vekalet ücretinin tamamı verilmiştir. Bunun reddedilerek ve iadesine vekil tarafından muhâlefet edilmiştir. Buna Telgraf İdaresi'nin sebebiyet verip vermediği Duyûn-ı Umûmiye Komiserliği'nden sorulmuştur. Maliye Nezâreti'nin yazısına atfen alınan cevapta telgrafların yazılması, alınıp gönderilmesinde yanlışlık olduğundan dolayı Telgraf İdaresi'nce alınacak tedbir şimdîye kadar yanlışlık yapan memurları ihtar etme ve maaş kesmeden ibaret olduğundan Rodos muhabere memuruna da bu cezaların verildiği yazılmıştır.

Madde No: 1086

Konu: Telgraf ücreti

Tarih: 17 Ocak 1892 veya 4 Şubat 1892

Muamalat fihristindeki özeti: Duyûn-ı Umûmiye İdâresi vâridâtına müte'allik hükûmetlerden keşide olunacak telgrâfnâmelerin bilâ-ücret kabul ve çekilmesi husûsu Telgrâf ve Posta Nezâret-i Aliyyesinden baş müdürlüklere iş'âr buyurulduğu fi 5 Receb sene 1309 ve fi 23 Kânûnısânî sene 1307

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Rehber-i Mu'âmelâtta muharrer (714) numaralı ve fi 27 Kânûnısânî sene 1306 tarihli tahrîrât-ı umûmiyede beyân olduğu üzere idaremiz mu'âmelâtına dâir olarak memurîn-i mülkiye miyânesinde keşide olunacağı telgrâfnâmeler için idarelerimizden kemâ-kân ücret talep olunmamasına Meclis-i

Âlî-i Vekâletce karar verilmiş ve o yolda Posta ve Telgraf Nezâret-i Aliyyesine de teblîgât icrâ buyurulmuş iken nezâret-i müşârûn-ileyhâdan Posta ve Telgraf Başmüdüriyetlerine yazılan tahrîrât-ı umûmiyyede Duyûn-ı Umûmiyye vâridâtının müzâyedesine dâir memurîn-i hükûmet taraflarından çekilecek telgrâfnâmelerden ücret talep olunmaması gösterildiği cihetle müzâyedenin gayrı husûsât-ı idare hakkında memurîn-i hükûmet tarafından keşide edilen telgrâfnâmeler için idareden ücret istenilmekte olduğu bazı taraftan vukû'-bulan iş'ârâtın anlaşılacak Duyûn-ı Umûmiyye Komiserliği makâm-ı vâlâsına bi'l-mürâca'a bu kerre alınan cevâb me'âline nazaran idaremiz vâridâtına dâir hükûmât-ı mahalliyyece yazılacak telgrâfnâmelerin bilâ-ücret kabûl ve keşidesi Duyûn-ı Umûmiyye memurlarının keşide edecekleri her nev' telgrâfnâmelerden kemakân ücret istifâsı hakkında iş'âr-ı mesbûku tashîhen nezâret-i müşârûn-ileyhâdan umum baş müdürlere teblîgât icrâ olduğu anlaşıldığından ma'a mülhakât nezâret-i behiyyelerince de bu sûret ma'lûm olarak ona göre ifâ-yı mu'âmeleye itinâ ve işbu tahrîrât-ı umûmiyyemizin başkaca postaya teslîmen gönderilen _____ kıt'a nûsah-ı matbû'asının mülhakâtlara da isrâ buyurulması fi 5 Receb sene 1309 ve fi 5 Kânûnisânî sene 1307

Değerlendirme: Osmanlı Devleti'nde telgraf ücretleri, kelime sayısına ve mesafeye göre hesaplanmaktaydı. Telgraf Komisyonu, 1855'te yaklaşık on yıl geçerli olacak ilk telgraf tarifesini hazırladı. Buna göre, İstanbul-Edirne arasında 25 kelimelik bir telgraf 33 ve İstanbul-Şumnu ise 52; 1862-1863'te İstanbul'dan Ankara'ya gönderilecek 20 kelimelik bir telgrafın ücreti 40 ve İstanbul-Avlonya ise, 90 kuruştur. İhtiyaç üzerine hazırlanan 1864 tarifesine göre özellikle Rumeli yönündeki telgraf ücretleri düşürüldü ve İstanbul-Avlonya ücreti 45 kuruşa indirildi. Yani 1855'ten 1876'ya kadar telgraf ücretleri oldukça yüksekti. Resmi telgraflardan ücret alınmamaktaydı (Hut, 2015, s. 555). Yukardaki karar da Duyûn-ı Umûmiyye İdaresi resmi bir kurum niteliğinde olduğundan gelirlerine dair hükûmetlerden gönderilecek telgrafların ücretsiz kabul edilmesi gerektiğinin Telgraf ve Posta Nezareti'nden baş müdürlüklere bildirilmesi için düzenlenmiştir.

Madde No: 1087

Konu: Posta ücreti

Tarih: 18 Ağustos 1894

Muamelat fihristindeki özeti: Memurîn-i teftîşiyenin muhâberât-ı resmiye husûsunda vukû'bulacak masraflarının icmâlâta idhâlen tesviye kılınacağı fi 16 Safer sene 1312 ve fi 6 Ağustos sene 1310

Muharrerat-ı umûmiyye fihristindeki aslı: Nezâretler dâhilinde bulunan memurîn-i teftîşiyenin muhâberât-ı resmîyelerinden dolayı vukû'bulan posta masraflarının bi't-tesviye masraf kaydedilmesi hakkında müfettiş-i umûmilik makamından vukû'bulan teklîf nezâret-i umûmiyyece kabûl olunmuştur. Binaenaleyh memurîn-i icrâiyenin muhâberât-ı resmiye için vukû'bulan posta masrafı hakkında câri olan kâ'ideye tevfikân memurîn-i teftîşiyenin dahi muhâberât-ı resmiye için vukû'bulacak posta masraflarının icmâlâta idhâliye tesvîye ve ifâ olunması lüzûmu muhâsebe ifâdesiyle ta'mîmen iş'âr ve işbu tahrîrât-ı umûmiyyenin nûsah-ı vâfiyyesi ale'l-usûl tesyâr kılınmağla mücebince icabının icrâsı tavsiye olunur fi 16 Safer sene 1312 ve fi 6 Ağustos sene 1310

Değerlendirme: Osmanlı haberleşme düzeni içerisinde, mektup ve evrak ücretleri, mesafeye, ağırlığa ve taşıma vasıtasına göre değişmekteydi. İlk zamanlarda 3 dirhem ağırlığındaki bir mektup bir saatlik mesafeye 1; 4 dirhemlik 1,5 ve 5 dirhemlik de 2 paraya taşınır; taahhütlü mektuplardan da iki katı ücret alınırdı. Bu ücretler muntazam postahaneler için geçerliydi; diğer postahanelerden gönderilenler alıcıdan tahsil edilirdi (Hut, 2015, s.548). Bu karar ise Duyûn-ı Umûmiyye'nin nezaretlerde görev yapan teftiş memurlarının yaptıkları resmi yazışmaların posta masraflarının kurum masraflarının genel toplama dahil edileceği yönündedir.

İkinci Kısım

Muharrerât ve masraf pusulaları ve tuz ihbârnâmeleriyle emânât ve evrâkı masrûf tezâkir koçanı denkleriyle evrâk-ı sâirenin sûret-i irsâli mu'âmelâtı Muharrerat, masraf pusulaları, tuz ihbarnameleriyle eşya, masraf koçanı paketleri ve diğer evrakın gönderilme usulü]

Madde No: 1088

Konu: Telgraf ücreti

Tarih: 9 Eylül 1893

Muamalat fihristindeki özeti: Duyûn-ı Umûmiye idarelerinde çekilen telgrâfnâmelerin ucûrâtını mübeyyin telgrafhânelerden idarelerimize verilen makbuz ilmühaberleri yerine her ay nihayetinde müfredâtlı ilmühaber verileceğinden bunların icmâlâtına rabten idare-i merkeziyeye gönderilmesi fi 28 Safer sene 1311 ve fi 28 Ağustos sene 1309

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Mesâlih-i idareye müte'allik Duyûn-ı Umûmiye idarelerinden keşide ettirilen telgrâfnâmelerin ucûrâtı için talep olunan makbuz ilmühaberlerinin bazı mahaller telgrafnamelerince bilâ-harc verilmemekte olduğu bazı taraftan vukû'bulan iş'ârdan anlaşılmaktan nâşî bu bâbda Telgraf ve Posta Nezâret-i Aliyyesiyle cereyân eden muhabereden Duyûn-ı Umûmiye idarelerinden keşide ettirilen telgrâflar ücrete tâbî' olduğu cihetle mezkûr harcın istifâsı muvâfık-ı nizâm bulunduğundan bunların yerine telgrâfnâmelerin ucûrâtını mübeyyin her ay nihayetinde bâlâsı müfredâtlı adı bir ilmühaber verilmesi sûreti teklîf olunmuş ve bu yolda mu'âmele icrâsı idare-i merkeziyeye bi't-tasvîb nezâret-i müşârûn-ileyhâdan tebligât-ı umûmiye îfâ ettirilmiş olduğundan bâ'demâ bir mâh zarfında idarelerimizden keşide olunacak telgrâfnâmeler için mezkûr ilmühaberler yerine telgrafhânelerden bilâ-ücret verilecek olan bâlâsı müfredâtlı ilmühaberlerin bi't-tatbîk muvâfık zuhûr eder ise ale'l-usûl icmâlâtına rabten isrâsı usûl ittihâz olunarak keyfiyet sâir Duyûn-ı Umûmiye idarelerine bildirildiği misillü işbu tahrîrât-ı umûmiyenin _____ kıt'a nûsah-ı matbû'ası açıktan postaya teslîmen firistâde kılınmağla bunların bâ müceb-i mülhakât idarelerine tesyârıyla her tarafta mücebince mu'âmeleye dikkat buyurulması fi 28 Safer sene 1311 ve fi 28 Ağustos sene 1309

Değerlendirme: Düyûn-ı Umûmiyye idarelerinde çekilen telgraf ücretine dair telgrafhanelerden idareye verilen makbuz ilmühaberleri yerine her ay sonunda müfredatlı ilmühaber verileceği bunların icmalatına ilave olunarak idare merkezinden gönderilmesi

Madde No: 1089

Konu: Defter tutulması ve onaylanması

Tarih: 18 Nisan 1894

Muamalat fihristindeki özeti: Düyûn-ı Umûmiye İdârelerinden postahânelere teslîm olunan muharrerât için mahreç ve mevrid postahânelerinde birer defter tutularak her ay nihayetinde bunların memurlarımıza tahtîm ve tasdik ettirilmesi usûl ittihâz kılındığı fi 10 Şevval sene 1311 ve fi 4 Nisan sene 1310

Muharrerat-ı umûmiye fihristindeki aslı: Midilli Duyûn-ı Umûmiye Nezâreti'nden mülhakât idarelerine liecli'l-îsâl postahâneye teslîm olunan muharrerâtın bir hayli müddet sonra mahallerine vâsıl olmakta bulunmasından dolayı te'ehhürât-ı vâk'anın önü alınmak üzere devâir-i sâire misüllü idarelerimizden postahânelere teslîm olunan muharrerât için dahi mahrec ve mevrid postahânelerinde birer kayıt tutularak ay nihayetlerinde bunların memurlarımıza tahtîm ve tasdik ettirilmesi hususunun usûl ittihâz nezâret-i mûmâ-ileyhânın iş'ârı üzerine Telgraf ve Posta Nezâret-i Aliyyesine yazılmıştı. Bu kerre alınan tezkire-i cevâbiyede sûret-i mebsûta bi't-tensîb olbâbda iktizâ edenlere ta'mimen tebligât icrâ kılındığı bildirilmiş ve keyfiyet taraf-ı muhlisiden dahi Duyûn-ı Umûmiye Nezâret ve merkez müdüriyetlerine yazıldığı misillü tahrîrât-ı muhlisînin mülhakât idarelerine nisbetle _____ kıt'ası postaya teslîmen tesyâr kılınmış olmağla ba'demâ her tarafta usûl-i mezkûre dâiresinde mu'âmle ve harekete itinâ ve dikkat edilmesi siyâkında terkim-i rakîme-i umûmiye ibtidâr kılındı fi 10 Şevval sene 1311 ve fi 4 Nisan sene 1310

Değerlendirme: Nezaretlerden postaneye verilecek evrak, imza veya mühür karşılığında verilir; gelen cevap yazısının bilgileri postanede defterlerde kayıt atında tutulurdu. Yukarıdaki kararda da benzer uygulamaya yönelik bilgiler mevcuttur (BOA DH.MUL., 147: 69; Yılmaz Şentürk, 2018, s. 28). Bununla birlikte, Midilli Düyûn-ı Umûmiyye Nezâreti'nden bağlı idarelerine postayla gönderilen muharreratın gecikmesinin engellenmesi için çıkış ve varış postanelerinde birer defter tutularak her ay sonu bunların memurlara onaylatılması yönünde karar alınmıştır.

Madde No: 1090

Konu: Defter tutulması ve onaylanması

Tarih: 19 Kasım 1894

Muamelat fihristindeki özeti: Düyûn-ı Umûmiyye İdârelerinden postahânelere teslim olunan muharrerât için mahreç ve mevrîd postahânelerinde birer kayıt tutularak her ay nihayetinde bunların memurlarımıza tahtîm ve tasdik ettirilmesi Telgrâf ve Posta Nezâret-i Aliyyesiden başmüdirâna te'kîden iş'âr buyurulduğu fi Fi 20 Cemâziye'l-ulâ sene 1312 ve 7 Teşrinisâni sene 1310

Muharrerat-ı umûmiyye fihristindeki aslı: İdârelerimizden postahânelere teslim olunan muharrerât için mahrec ve mevrîd postahânelerinde birer kayıt tutularak ay nihayetlerinde bunların memurlarımıza tahtîm ve tasdik ettirilmesi Telgraf ve Posta Nezaret-i Aliyyesiyle bi'l-muhâbere usûl ittihâz kılınmış olduğundan usûl-i mezkûre dairesinde mu'âmele olunması lüzûmu (1089) numaralı ve fi 4 Nisan sene 1310 tarihli tahrîrât-ı umûmiyye muhlisî ile tebliğ ve iş'âr olunmuştu. Bazı nezâretleden vukû'bulan iş'âra nazaran mahalli posta memurlarınca bu babda merci'lerinden emrolmadığından mu'âmele-i sâbika dâiresinde mu'âmele edilmekte olduğu anlaşılması üzerine nezâret-i müşârün-ileyhâya mürâca'at olunarak alınan tezkire-i cevâbiyede bu bâbda baş başmüdirâna te'kîden tebliğât-ı lâzime icrâ buyurulduğu bildirilmiş olmağla ba'demâ her tarafça usûl-i mezkûrenin muhâfaza ve idâmesine dikkat ve itinâ olunması ta'mîmen tavsiye ve ihtâr olunur. İşbu tahrîrât-ı muhlisînin nüsah-ı kâfiyesi postaya teslimen tesyâr kılınmıştır. Fi 20 Cemâziyelülâ sene 1312 ve 7 Teşrinisâni sene 1310

Değerlendirme: Düyûn-ı Umûmiyye Nezareti'nden bağlı idarelerine postayla gönderilen muharreratın çıkış ve varış postanelerinde birer defter tutularak her ay sonu memurlara onaylatılması kararının Telgraf ve Posta Nezareti baş müdürlüğüne yazıldığı

Madde No: 1091

Konu: Belgelerin Düzenlenmesi

Tarih: 25 Aralık 1894

Muamelat fihristindeki özeti: Tezâkir-i müterâkime ve evrâkı masrûf koçanlarla bunlara mahsus icmâllerin umum icmâlâta karıştırılmayarak ayrıca bir denge konulması ve dengin icâb eden mahallerine mühür urulmağla beraber üzerine hangi ayın tezâkir-i müterâkime ve evrâkı masrûf koçanları idüğünün yazılması fi 27 Cemâziyelâhire sene 1312 ve fi 13 Kânûnevvel sene 1310

Muharrerat-ı umûmiyye fihristindeki aslı: Şehrî gönderilmekte olan tezâkir-i müterâkime ve evrâkı masrûf koçanlar ile bunlara mahsûs icmâllerin umum icmâlâta karıştırılmayarak ayrıca bir denge konulması ve dengin icâb eden mahallerine mühür urulmağla beraber üzerine hangi ayın tezâkir-i müterâkime ve evrâkı masrûf koçanları idüğünün yazılması lüzûmu muhâsebe ifâdesiyle tavsiye ve beyân olunur fi 27 Cemâziyelâhire sene 1312 ve fi 13 Kânûnevvel sene 1310

Değerlendirme: Söz konusu karar, biriken tezkire ve evrakı, masraf koçanlarıyla bunlara mahsus icmallerin genel icmale karıştırılmaması farklı bir pakete konulması ve paketin bazı yerlerinin mühürlenerek üzerine hangi ayın biriken tezkire ve evrakın masraf koçanı olduğunun yazılması yönündedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti, ilk dış borcunu aldığı 1854 yılından sonra dış borçlanmayı ekonomik olarak ayakta kalmanın kolay bir yolu olarak benimsemişti. Daha çok geçmeden art arda alınan bu iç ve dış borçlar ödenemez hale gelince 1875 yılında borçlunun, ödeme gücünü kaybetmesi nedeniyle borçlarının tümünü veya bir kısmını ödeyemeyeceğini açıklaması anlamına gelen moratoryum ilan etti. Bu borçların ödenmesi için 1879 yılında Rûsum-ı Sitte, 1881'de ise Düyûn-ı Umumiyye idareleri kuruldu.

Bu çalışma kapsamına, Düyûn-ı Umumiyye'ye ile alakalı mevzuat ve iç yazışmalardan belge yönetimi ile ilgili olanlar alınmıştır. Söz konusu mevzuat ve yazışmalar Rehber-i Muamelat ve Rehber-i Muamelat Zeyli isimli iki

ayrı kitapta toplanmıştır. Rehber-i Muamelat'ın tamamının transkripsiyonu daha önce başka bir çalışmada yayınlandığından bu çalışma kapsamına alınmamıştır. Her iki kitap da Devlet Arşivlerinde Düyûn-ı Umumiyye belgelerini içeren müstakil bir fon bulunmaması ve kurum evraklarının başka fonlar altında az sayıda ve dağınık bir biçimde bulunmaları sebebiyle Osmanlı'nın borç serüvenini araştıranlar için çok büyük önem taşımaktadır. Bu kitapları Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi ve Atatürk Kitaplığı gibi kurumların açık erişimdeki veri tabanlarından online olarak indirmek mümkündür. Ancak kataloglardaki ayrıntıların eksik olması bu kaynaklara araştırmacıların erişmesini engellemektedir. Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren ister kamu isterse özel kurumların belge yönetim süreçleri ile ilgili bilgi sahibi olmak için teşkilat kanunlarını, faaliyetlerini sürdürürken tabi oldukları kanun, nizam, talimatname gibi mevzuat ve kurumun iç yazışmaları incelemek gerekir. Araştırma merkezlerinin, kütüphanelerin bu kaynakların varlığından araştırmacıları özel olarak haberdar etmesi bu tür kaynakların yeni oluşacak literatürde daha fazla kullanılmasının önünü açacaktır.

Düyûn-ı Umumiyye-i Osmaniye İdâre-i Merkeziye Matbaası'nda basılan Rehber-i Muamelat Zeyli, Düyûn-ı Umumiyye'nin 6 Mart 1891-12 Mart 1895 [22 Şubat 1306-Mart 1310] tarihleri arasındaki muharrerat ile idareye tahsis edilen gelirlerden tuz, içki, damga vergisi, tütün ve ipek aşarı, av vergileriyle kara-deniz avcılığı tezkire gelirleri ve tömbeki alımı gibi işlemlere dair kanun, nizam, talimat, şartname, kararname, tarifname ve mukavelenameyi içermektedir. Kitabın dokuzuncu babı, Rehber-i Muamelat'ta da olduğu gibi kurumun belge yönetimi politikalarına yönelik maddeleri kapsamaktadır.

Düyûn-ı Umumiyye İdaresi, Osmanlı Devleti'nde kurulmuş olsa da yönetiminde Avrupa Devletlerinin ve yabancı kurumların söz sahibi olması nedeniyle yönetsel açıdan yüzü batıya dönük bir kurumdur. Belge yönetim süreçlerini standart uygulamalarla yürütmek istemesi modern yapısının getirisi olmalıdır. Kurumun, işleyişiyle alakalı mevzuat ve yazışmaları derlerken bugünün "belge yönetimi" olarak anılan maddelerini özellikle toplaması ve bunlara müstakil bir bölüm tahsis etmesi, bu konuya verdiği özel önemin bir kanıtıdır.

KAYNAKÇA

- Aydın, B. (1996). *Osmanlı Yenileşme Döneminde Bab-ı Meşihat'ın Bürokratik Yapısı ve Evrak İdaresi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Aydın, B. (2003). *Osmanlı Bürokrasisinde Divan-ı Hümayun Defter Formlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi (XV-XVI. Yüzyıl)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Aydın, B. ve Günalan R. (2008). *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter Sistemi*. Yeditepe Yayınevi: İstanbul
- Birdal, M. (2010). *The Political Economy of Ottoman Public Dept.* Tauris Academic Studies: London.
- BOA DH.MUI Dosya No: 147, Gömlek No: 69
- Candemir, M. (2002). *Bâb-ı Âli Evrak Odası*, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirbaş, U., Çınar, A.O., Demirel, M., Dilber, S., Karacakaya, R., Koltuk, N. ve Ünemlioğlu, Ü. (Ed.). (2000). *Belgelerle arşivcilik tarihimiz (Osmanlı Dönemi) I*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Derman, U. (2006). *Mürekkep*. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32, 46-47. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Göyünç, N. (1994). *Defter*. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9, 88-90. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Güvemli O., Güvemli B. (2015). *Osmanlı Devlet Muhasebesinde Kayıt Düzeni ve Defter Sistemi*. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9, 18-42.
- Hut, D. (2015). *İstanbul Haberleşme Tarihi*. *Büyük İstanbul Tarihi*, 536-559. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kartopu, S. (2012). *Duyun-u Umumiye İdaresi ve İdareyle İlgili Görüşler*. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları*

Dergisi, 1 (2), 32-40.

- Keskin, İ. ve Sümbül, S. (2020). Celal Esad'a [Celal Esat Arseven] göre Osmanlı dönemi belediyelerinde arşiv çalışmaları: İstanbul Şehremaneti (belediyesi) örneği. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 14, 1-41. <http://doi.org/10.26650/bba.2020.14.01>
- Küçük, C. ve Ertüzün T. (1994). Düyûn-ı Umûmiyye. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 10, 58-62. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kütükoğlu, M. (1994). *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. Kubbealtı Neşriyatı: İstanbul.
- Masal, D. (2017). *Osmanlı Bürokrasisi'nde evrak yönetimi: Defter-i Hâkânî Örneği*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Memiş Kartal, P. (2019). Türk Ceza Kanununda Resmi Belgeyi Bozmak, Yok Etmek veya Gizlemek Suçu: Tck. m. 205. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68 (3), 551-564
- Narin, R. (2009). Düyûn-ı Umumiye İdaresi ve Adapazarı, *Karadeniz Araştırmaları*, 6 (21), 49-59.
- Oğuz, Z. (1994). *Düyûn-ı Umumiye İdaresi, Teşkilat Kanunu ve Uygulama Usulleri*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Osmanlı Bankası Müzesi. (2023, 23 Mart). Toparlanma: Düyûn-ı Umumiye İdaresi. Erişim Adresi: <http://www.obmuze.com/#duyun-u-umumiye-idaresi/toparlanma>
- Osmanlı Bankası Müzesi. (2023, 23 Mart). İkinci İmtiyazname ve Devletin Kısmi İflası. Erişim Adresi: <http://www.obmuze.com/#rusum-u-sitte-idaresi/zor-yillar>
- Osmanlı Bankası Müzesi. (2023, 23 Mart). Zor Yıllar: Rûsum-ı Sitte İdaresi. Erişim Adresi: <http://www.obmuze.com/#rusum-u-sitte-idaresi/zor-yillar>
- Rehber-i Muamelât: İdâre-i Düyûn-ı Umumiyye-i Osmaniye*. (t.y). İstanbul: Düyûn-ı Umumiyye-i Osmaniye İdâre-i Merkeziye Matbaası. Erişim Adresi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/3170>
- Rehber-i Muamelât Zeyli: İdâre-i Düyûn-ı Umumiyye-i Osmaniye*. (t.y). İstanbul: Düyûn-ı Umumiyye-i Osmaniye İdâre-i Merkeziye Matbaası. Erişim Adresi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/3170>
- Sağlam, M. H. (2013). *Osmanlı Devleti'nde Moratoryum 1875-1881: Rûsum-ı Sitte'den Düyûn-ı Umûmiyye'ye*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sağlam, M. H. (2014). *Osmanlı Borç Yönetimi: Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891 (Cilt 4)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Salt Araştırma. (2023, 24 Mart). Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi. Erişim Adresi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/1671>
- Sümbül, S. ve Keskin, İ. (2017). 'Belediyelerde Evrakın Kayıt ve Tasnîfi Nasıl Olmalıdır' adlı eser ve Türk arşivciliği için önemi. *Arşiv Dünyası Dergisi*, 20, 21-47.
- Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ (No: 2020/4). (2020, Şubat 21). Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200221M1-2.html>
- Yılmaz Şentürk, E. (2023). Düyûn-ı Umumiye Mevzuatı'da Bulunan Belge Yönetimi Konulu Maddelerin Değerlendirilmesi: Rehber-i Muamelat. II. Ankara İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı (s.39) içinde. Ankara: Ankara Bilim Üniversitesi.
- Yılmaz Şentürk, E. (2018). II. Meşrutiyet Dönemi memuriyet sınavları: Evrak yöneticilerinde aranan özellikler. *Bilgi Dünyası*, 19 (1), 5-31. <https://doi.org/10.15612/BD.2018.653>